

CONTRIBUȚII LA STUDIUL DEZVOLTĂRII FEUDALISMULUI ÎN MARAMUREȘ ȘI ÎN NORDUL TRANSILVANIEI

PAVEL BINDER

Studiul formațiunilor sociale în orînduirile anterioare feudalismului constituie o problemă deosebit de importantă pentru a înțelege formarea poporului român și dezvoltarea feudalismului autohton. În istoriografia română modernă se pune un accent deosebit pe legătura dintre obștile țărănești și apariția formațiunilor sociale prestatale ¹.

În cele ce urmează vom încerca să elucidăm unele aspecte pe care le ridică existența și dezvoltarea formațiunilor sociale prestatale ale populației băștinașe din Maramureș și din nordul Transilvaniei.

Este un fapt social și istoric general recunoscut că obștile teritoriale la români au supraviețuit orînduirii feudale mai ales în regiunile carpatice și subcarpatice, zone geografice împădurite. În Moldova, Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, amintește de trei „republici” țărănești, adică organizații ale obștilor de ocol din Vrancea, Cîmpulung și Tigheciul ², numit și Codrii Chigheciului ³. Satele răzășești în Moldova și cele moșnenești din Țara Românească au avut cea mai mare densitate în regiunile împădurite ⁴.

În Maramureș și în nordul Transilvaniei, pentru continuitatea populației autohtone întinsele păduri din aceste regiuni au avut o importanță deosebită. Documentele din anul 1199 ⁵ și 1271 amintesc pădurea Mara-

¹ Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1958, p. 170—188; P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, Edit. Academiei, 1964, p. 27—32 și p. 64—65.

² Henri H. Stahl, *op. cit.*, p. 178—184.

³ P. P. Panaitescu, *Obștea...*, p. 31.

⁴ Vezi harta despre proporția deținută de populația răzășească în plăși în 1912, alcătuită după datele lui Petru Poni, fig. 5, în lucrarea citată a lui Henri H. Stahl, vol. I.

⁵ *Documente privind istoria României. C. Transilvania*, veacul XI, XII și XIII, vol. I, București, Edit. Academiei, 1951, p. 16 (mai jos DIR, C).

mureşului (*silva Maramaros*)⁶, iar în 1231 ni se relatează despre pădurea Chechiş (*silva Keykus*), Finteuş (*silva Fenteus*), Sălaj (*silva Zylag*) şi Arded (*silva Erdeud*)⁷. Folosindu-ne de analogia altor exemple ale obştilor de ocol, putem presupune că sub denumirea acestor codri⁸ se înţeleg organizaţii obşteşti, prestatale, ale populaţiei autohtone.

*

În istoria României, obştea constituie veriga de legătură între feudalism şi orînduirile anterioare, fie că este vorba de cea sclavagistă din provincia romană, fie de cea gentilică, în destrămare, pe teritoriile în care locuiau triburile dacilor liberi⁹. Maramureşul şi nordul Transilvaniei fiind în afara stăpînirii romane, aici în mod logic s-au conservat mai multe urme ale organizaţiei gentilice-tribale. Ultimele cercetări au dovedit cu noi argumente convingătoare, că cele mai vechi texte româneşti scrise în dialect rotacizant datează de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi se pot localiza în Maramureş¹⁰. Din epoca străveche a societăţii româneşti din Maramureş provin termenii de *gînt* (pl. *ginture*) în sensul de generaţie, comunitate gentilică, *seminţie*, cu înţelesul arhaic de descendenţă comună, şi *moş*, de origine autohtonă¹¹.

Pătura nobiliară din Maramureş, chiar şi în secolele tîrzii, a păstrat tradiţia menţionării descendenţei din care provin unele familii cneziale¹².

Obştile populaţiei autohtone în epoca migraţiunii popoarelor, pentru apărarea lor, formează asociaţii militare. „Uniunea triburilor înrudite — scrie F. Engels — devine pretutindeni o necesitate; curînd devine necesară şi contopirea lor, şi, o dată cu aceasta, contopirea teritoriilor separate ale diferitelor triburi într-un teritoriu comun al întregului popor. Şeful militar al poporului — rex, basileus, thiudans — devine un funcţionar indispensabil şi permanent. Apare adunarea poporului acolo unde nu

⁶ *DIR, C*, veacul XIII, vol. II, doc. nr. 145, p. 145.

⁷ *Ibidem*, veacul XI, XII, şi XIII, vol. I, p. 251—253 şi 391—394.

⁸ Bogdan Petriceicu Hasdeu lămureşte expresiile juridice „codru” = teritoriu delimitat şi „a codri” = a hotărînici, printr-o analogie cu cuvîntul german *Mark* „teritoriu delimitat”, care derivă din *Mark* „pădure”. Hasdeu arată că la români termenul juridic „codru” cu sensul de bucată delimitată vine de la pădure, care reprezenta cel mai vechi hotar (cf. P. Strihan, *Juristul Bogdan Petriceicu Hasdeu şi contribuţia lui la istoria dreptului*, în „Studii”, an. 19 (1966), nr. 4, p. 728.

⁹ P. P. Panaitescu, *Obştea...*, p. 19.

¹⁰ *Idem*, *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1965, p. 70—74.

¹¹ P. P. Panaitescu, *Obştea...*, p. 20.

¹² De ex. „Popa Ionaş parohuşul satului Bîrsanii din neamul Bîrsănescu” (cf. Ioan Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureşului*, în Nicolae Iorga, *Studii şi documente*, vol. XVII, Bucureşti, 1909, p. 25).

exista încă. Șeful militar, sfatul, adunarea poporului alcătuiesc organele democrației militare, dezvoltate din orînduirea gentilică¹³.

Adunarea poporului în Maramureș s-a numit cu termenul de sobor (săbor, zbor). În adunările acestea vor fi dezbătute probleme de autoapărare, administrarea și folosirea teritoriului obștesc¹⁴. O principală sarcină a adunării era cea judiciară, pentru care soborul mai târziu va fi numit „sobor de judecată”¹⁵. Termenii arhaici maramureșeni pentru viața militară, ca glotire („armată”), a gloti („a aduna oaste”) ¹⁶, sînt caracteristici democrației militare, cînd însuși poporul („gloata”) se înarma. Fruntașul obștii era organ judiciar, pentru care primește numele de jude (județ, giudeț)¹⁷. În secolele XIV—XV juzii țineau scaunul de judecată (numite *sedes Valachicales*), după dreptul străvechi românesc (*jus Valachicum*)¹⁸, prin care trebuie să înțelegem un sistem judiciar moștenit încă din faza democrației militare.

Pe teritoriul Daciei, așezarea slavilor a avut ca rezultat trecerea lor la forma obștei teritoriale, întărind vechile obști dacoromane libere de pe acest teritoriu¹⁹. Apariția proprietății private duce la destrămarea legăturilor de rudenie, care cu timpul sînt înlocuite cu principiul vecinătății și al teritoriului comun. Societatea se compune din familii, care pot avea legături de rudenie, formînd unități economice, unite prin interese comune și de autoapărare și care se vor numi obști agrare sau comunități vicinale²⁰.

Satul devălmaș arhaic era și în nordul Transilvaniei o obște democratic egalitară, cu o populație omogenă formată din băștinași, alcătuind o singură ceată, închisă nebaştinașilor, care folosea trupul de moșie în devălmășie absolută. Conducătorul obștii sătești era reprezentantul întregului sat²¹. În acest sens cităm exemplul caracteristic din Suciul de Sus (Țara Lăpușului), în care obștea sătească adresează o scrisoare judeului din Bistrița cu următoarea formulă: „Eu Potlogar Toader (giudețul) și cu eu Burzeu, cu popa și tot satul cu tare și nătare cu mic cu mare...”²². Prin

¹³ F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, ed. 5, București, Edit. politică, 1961, p. 165.

¹⁴ În Vrancea, forul autoadministrativ superior s-a numit „Sfatul cel mare al Vrancei” (cf. Henri H. Stahl, *op. cit.*, p. 170—174).

¹⁵ „Minden szobor törvényekben” (cf. Alexandru Czipile, *Documente privitoare la episcopia din Maramureș*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom. 38, Memoriile Secției Istorice, București, 1916, p. 42).

¹⁶ P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului...* p. 73.

¹⁷ „Giudeți”, inscripție în biserica din Cuhea (cf. Victor Brătulescu, *Biserici din Maramureș*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, vol. XXXIV (1941), fasc. 107—110, p. 176).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ P. P. Panaitescu, *Obștea...*, p. 23—24.

²⁰ Valeria Costăchel, *Despre problema obștiilor agrare în Țara Românească și Moldova în secolele XIV—XV*, în „Studii și cercetări de istorie medie, II (1951), nr. 1, (ian.-iun.), p. 92.

²¹ Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 9.

²² Alexandru Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des Archives de Bistritz*, în „Grai și suflet”, II (1925—1926) și vol. III (1927—1928), p. 21.

urmare, judele și popa sînt reprezentanții unei obști satești cu drepturi egale, întrucît ei vorbesc atît în numele celor înstăriți („tare“), cît și acelor nevoiași („nătare“).

Cu timpul se sparge omogenitatea obștii, apar acaparatori locali. Reprezentanții obștilor, juzii, colaborează tot mai mult cu popoarele migratoare, devin stringători de biruri și obțin diferite funcții cu ocazia războaielor. Sub influența slavilor, juzii se numesc cneji, iar în uzanța limbii slavone se intitulează jupîni²³. Reprezentanții obștilor satești devin cneji, acaparează drepturi politice și constituie o aristocrație militară locală²⁴. Formarea „clasei“ cnejilor, pătură feudală timpurie, general-românească, datează cel mai tîrziu din secolul al X-lea, deci este anterioară cuceririi Transilvaniei de către feudații maghiari²⁵.

Prin unirea unor obști satești agricole și pastorale din depresiunile și din văile Transilvaniei de nord, au luat ființă confederații, uniuni de obști. Aceste din urmă, purtînd diferite denumiri românești (cîmp, cîmpulung, județ, ocol, codru etc.)²⁶, nu derivă din organizația statală feudală, ci sînt creații mai vechi, prestatale²⁷. Ca și în alte ținuturi românești²⁸, peste asociațiile de obști ale băștinașilor din nordul Transilvaniei s-au suprapus organizațiile teritoriale ale statului feudal. Obștile teritoriale desemnate în Moldova cu termenul de ocol²⁹ în Transilvania sînt desemnate cu termenul „ieraș“ (magh. *járás* „ocol“) sau „vidic“ (magh. *vidék* „ținut“). Unele date indică faptul că sinonimele termenului slav de *opole* „asociații de obști libere“³⁰ existau și în Maramureș. Astfel putem menționa Cîmpulungul (Dolha) din Valea Bîrjaba și Cîmpulungul pe Tisa.

Subunitățile ocoalelor în unele cazuri formau așa-numitele „hotare tradiționale“, teritorii folosite în devălmășie de mai multe sate. Satele Văncești, Nănești și Valea Porcului din Maramureș aveau pînă în secolul al XIX-lea hotar comun. În 1360 acest „hotar tradițional“, în partea răsăriteană a ocolului din Săpînța, se numea posesiunea Subcetate (*possessio... Otacalis Waralia*)³¹.

O problemă importantă, însă dificilă, este stabilirea în cîte hotare satești se împărțea un ocol, mai precis cîte obști satești alcătuiau o confe-

²³ „Jupân jura dinu Cobla“ (=Cubla,“ (cf. Nicolae Iorga, *Scrisori și înscrisuri ardelene și maramureșene în studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XII, București, Siret, 1906, p. 227).

²⁴ *Istoria Românilor*, București, Edit. Academiei, Iași, vol. I, p. 805—806.

²⁵ P. Patajescu, *Obște...*, p. 15.

²⁶ Term. compozit „Numele istoric“ cf. P. Patajescu, *Obște...*, p. 27—28.

²⁷ *Istoria Românilor*, op. cit., vol. I, p. 843.

²⁸ Cf. *Istoria Românilor*, P. Patajescu, L. Ciocan, *Tratat de istorie a țării românești*, p. 100.

²⁹ *Istoria Românilor*, vol. XII—XIII, București, Edit. Științifică, 1967, p. 86.

³⁰ *Istoria Românilor*, L. Ciocan, *Instituțiile statului român medieval*, p. 100.

³¹ *Istoria Românilor*, op. cit., vol. XII, p. 84—85.

³² *Istoria Românilor*, op. cit., vol. XII, p. 84—85.

³³ *Istoria Românilor*, op. cit., vol. XII, p. 84—85.

³⁴ *Istoria Românilor*, op. cit., vol. XII, p. 84—85.

³⁵ *Istoria Românilor*, op. cit., vol. XII, p. 84—85.

deranje de ocol. Din descrierile unor confederații de obști din Moldova și din Țara Românească reiese că ele se compuneau aproximativ din 10 (5—15) hotare sătești³². Această întindere relativă o aveau și obștile de ocol din Maramureș și din nordul Transilvaniei. Într-o scrisoare redactată în Săliște din ocolul Izei, numit cu un alt termen Ierașul de Sus, acest ocol este denumit „tiz” (zece)³³. Deși acest caz izolat nu constituie o dovadă suficientă, prezența în Maramureș a unor unități social-teritoriale derivate din împărțirea zecimală³⁴ ne sugerează ideea existenței unor obști teritoriale compuse din aproximativ 10 sate³⁵.

De menționat că organizarea pe baza sistemului decimal se întâlnește în istoria îndepărtată a numeroaselor populații, de exemplu la grecii antici, la romanii din epoca așa-zisilor regi, la vechii germani³⁶. În ce privește organizația prestatală la români, prezența eventuală a împărțirii pe această bază merită să fie cercetată cu atât mai mult, cu cât existența organizației decimale în Transilvania epocii de trecere la feudalism a fost sesizată nu de mult, pe baza analizei planului arheologic al cimitirelor de la Sîntana de Mureș și Bandu de Câmpie³⁷.

Studiind geografia istorică din epoca feudală a Maramureșului și din Transilvania de nord și ținând cont de evoluția ulterioară a acestor teritorii, asupra cărora vom reveni mai jos, în aceste regiuni putem constata existența

³² „Din vechimi au fost numai 14 sate în Vrancea și munți 14. Dar acum (=1818. — P.B.) s-au înmulțit 24 de sate” (cf. H. H. Stahl, *op. cit.*, I, p. 156); „Cîmpulungul... cuprinde vreo 15 sate, care toate folosesc cneji și judecatori proprii” (citată din opera lui Dimitrie Cantemir); cf. H. H. Stahl, *op. cit.*, I, p. 178); o organizație de ocol compus din 10 sate din valea Răutului (cf. H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 185—186); un grup de 11 sate libere în Gorj și 13 în județul Vâlcea, amintite în 1587 (cf. H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 187); nu se indică însă câte sate cuprindea obștea din Cîmpul lui Dragoș și Cîmpul Perilor, ambele din Moldova (cf. P. P. Panaitescu, *Obștea...*, p. 31—32).

³³ „Pan Pogan Jurj sau ot Maramores i pan Toma jurat ot tiz” (cf. A. Rosetti, *op. cit.*, vol. II, p. 231, act din 1593).

³⁴ Petrovay György, *A maramarosi oláhok* (Românii din Maramureș), în „Századok”, 1911, p. 612.

³⁵ În acest sens semnalăm existența în documentele ungare a funcției de sutăș (=centurio), numit cu alt termen voievod (cf. Pesty Frigyes, *A magyarországi várispánságok története különösen a XIII században* (Istoria comitatelor regale din Ungaria, mai ales în secolul al XIII-lea), Budapesta, Tud. Akadémia, 1882, p. 103—106; S. Columbeanu, O. Veleșcu, *Registrul de la Oradea, un important document transilvănean din secolul al XIII-lea*, în *Studii și articole de istorie*, vol. III, București, 1961, p. 40—41).

³⁶ F. Engels, *op. cit.*, în K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 21, 1965, p. 114—115. La vechii germani, mai multe sate (=zecimi) formau o „sută”, denumite de ei „buntari”. La aceste popoare, conducătorul sutei s-a numit *Hann* (*Hundertmann* = centenarius). Protopopiatele catolice, cuprinzând în general zece sate, se numeau *decanat* (=decem „zece”) (cf. F. Engels, *Războiul țărănesc german*, Anexa Marca, ed. 3, București, E.S.P.L.P., 1955, p. 138).

³⁷ Géza Bakó, *Date cu privire la structura socială a cămpurilor din secolul al III-lea pe baza analizei planului arheologic al cimitirului de la Poiențești*, în SCIV, 17 (1966), I, p. 33—41 și nota 23.

unor serii întregi de obști teritoriale. Astfel, în depresiunea Maramureșului am putut constata existența următoarelor obști de ocol :

- 1) ocolul din Valea Izei și a Vișeuului,
- 2) „ din Valea Cosăului,
- 3) „ din Valea Marei,
- 4) „ din Valea Săpînței și cursul superior al Tisei,
- 5) „ din Valea inferioară a Tisei maramureșene
(între Hust și Teceu).

În nordul Transilvaniei semnalăm existența următoarelor obști teritoriale :

- 1) ocolul din Valea Rodnei (cursul superior al Someșului Mare),
- 2) „ Ciceului,
- 3) „ din Chechiș,
- 4) „ din Finteuș,
- 5) „ din Sălaj (Valea Someșului în zona Ulmeni),
- 6) „ din Arded,
- 7) „ Medieșului,
- 8) „ din Țara Oașului,
- 9) „ Valea Almașului,
- 10) „ din jurul Ungurașului.

Intr-o serie de obști de ocol din nordul comitatului Maramureș (Verhovina) și în alte regiuni ale Ucrainei Subcarpatice (în fostele comitate Ugocea, Bereg și Ung), conviețuia poporul român și cel ucrainean (rutean). Ocoalele înșirate mai jos aveau strînse relații sociale și politice cu formațiunea politică din depresiunea Maramureșului :

- 1) ocolul din Valea Tarașului,
- 2) „ din Valea Bîrjabei (sau a Bîrzavei),
- 3) „ din Ugocea (regiunea Vinogradov),
- 4) „ din Bereg (regiunea Berogovo),
- 5) „ din Ung (regiunea Ujgorod).

Multe dintre ocoalele nord-transilvănene corespundeau unor protopopiate ortodoxe. În documentul din 1391 emis de patriarhul din Constantinopol, următoarele protopopiate ortodoxe au fost subordonate egumenu-lui mănăstirii Peri din Maramureș³⁸ : 1) Sălaj (Zilagysag), 2) Medieș (Megyesalja), 3) Ciceu (Chicho), 4) Unguraș (Bolvanus), 5) Valea Almașului (Almazigy), 6) Ugocea (Ugotea), 7) Valea Bîrjabei (Berzava)³⁹.

³⁸ Lukinich-Gáldi-Nagy-Makkai, *Documenta Historiam Valachorum in Hungariam illustrantia usque ad annum 1400 p. Ch.*, Budapesta, 1941, p. 418—420, doc. nr. 371 (mai jos *Doc. Val.*).

³⁹ După părerea noastră, prin Berzava trebuie să înțelegem Valea Bîrjabei din actuala Ucraină Subcarpatică, și nu Bistrița, cum afirmă P. P. Pănaiteșcu, *Incepăturile...*, p. 85.

Precum am afirmat mai sus, obștile teritoriale și în cazul Transilvaniei de nord, înainte de colonizări ale populației catolice și fără a socoti roirile ulterioare, se compuneau în general din zece hotare sătești. În Valea Marei există azi 8 sate, iar Copăcești și Balotești au devenit pustii. În Valea Cosăului erau nouă așezări tradiționale, socotind separat Căienii și Băndrenii, care ulterior s-au contopit în satul Călinești. Zece hotare tradiționale existau și în Valea Rodnei⁴⁰.

O caracteristică a obștilor de ocol a fost posedarea în comun a unor teritorii folosite în devălmășie de toate satele asociate. Satele Săpînța, Iapa și Sărăsau au stăpînit în devălmășie prediul Piatra („Kuhát”), care geografic formează versantul nord-estic din Munții Oașului, posesiune la care ulterior au participat și localitățile coloniștilor catolici din Sighet și Cîmpulung⁴¹. Pădurile composesorale ale acestor sate și orașe pînă în secolul trecut cuprindeau versantul estic al Munților Oaș⁴². Ocolul din Valea Izei și a Vișeuului, transformat mai tîrziu în domeniul Cuhei, stăpînea în devălmășie toți munții și pădurile din jurul acestei regiuni⁴³. Munții situați la nord de Valea Rodnei erau împărțiți *ab antiquo* între satele acestui ocol⁴⁴. Uneori pășunile alpine erau folosite de sătenii din mai multe obști de ocol. Astfel, muntele Gutîiul (*montem excelsum Gutinkw-Gutinkô* — Piatra Gutîiului) era folosit de obștile teritoriale din Valea Marei, Valea Cosăului, cît și de sătenii și coloniști catolici din Chechiș și Finteuș⁴⁵. Nu este, prin urmare, de mirare ca după destrămarea devălmășiei să aibă loc procese îndelungate pentru stăpînirea munților. Între ocolul din Valea Izei și cel din Valea Rodnei s-a purtat un proces secular pentru folosința munților dintre Tîbles și Ineu⁴⁶. Numele satelor maramureșene, așa cum apar ele în documente începînd cu secolul al XIV-lea, poartă în majoritatea cazurilor nume plurale, deci nume de obști, toponimie specific românească⁴⁷. Inițial și în Maramureș satul desemna o comunitate de oameni și nu un termen geografic-toponimic. Comuna Săliște era formată inițial din două așezări, Bîleni (Bîlea) și Nistorești (Nistor), comuna Călinești din Căieni (Căian) și Băndreni (Băndrea), iar comuna Budești din Budești (Bud) și Vințești (Vințu).

P. P. Panaitescu precizează că „nume ca Petrești, București, Berivoiești înseamnă oamenii lui Petre, ai lui Bucur, ai lui Berivoe, ceea ce

⁴⁰ Samuil Goldenberg, *Contribuție la istoria Bistriței și a Uăii Rodnei la începutul secolului al XVI-lea*, în „Studia Babeș-Bolyai”, Cluj, series IV, fasc. 1, 1960, p. 64—66.

⁴¹ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 136—139, doc. nr. 78 din 1406.

⁴² Szilágyi István, *Máramaros vármegye egyetemes leirása* (Descrierea generală a comitatului Maramureș), Budapesta, 1876; vezi harta anexată.

⁴³ *Doc. Ual.*, p. 249, doc. nr. 204, din 1373.

⁴⁴ *Istoricul Districtului Năsăudean*, în „Arhiva Someșană”, II, nr. 9, p. 16.

⁴⁵ La folosirea munților Gutîiul participau și orașenii din Baia Mare, situată în ocolul Chechiș și Cetatea Chioar, urmașul „teritorial” al Finteușului (cf. *Doc. Ual.*, p. 387—389, doc. nr. 351 din 1390).

⁴⁶ *Istoricul Districtului Năsăudean*, p. 14.

⁴⁷ P. P. Panaitescu, *Obște*..., p. 27.

poate avea sensul unei stăpîniri, al unei conduceri și al unei vechi familii în jurul căreia s-au strîns coloniști⁴⁸. Multe nume de familii maramureșene existente pînă în zilele noastre sînt identice cu cele ale „eroilor eponimi” ai unor sate din această depresiune carpatică. În satul Giulești au trăit în secolul al XVIII-lea familiile Giula, Onciul, Bud, Feir, forma maghiarizată (Fejér)⁴⁹ a lui Albu, identice cu cele ale „eroilor eponimi” ai satelor Giulești, Oncești, Budești sau Ferești. În satul Budești, în tot cursul epocii feudale, a fost frecvent numele de familie Bud, ca și Vințu în Vințești, Nistor în Nistorești⁵⁰, Bîlea în Bîleni sau Ordina în satul Leordina⁵¹ (etimologic „la Ordina”). Uneori, după ce un neam se înmulțește și se divide, se simte nevoia de a li se da denumiri suplimentare. Astfel, în 1360, o ramură a Stăneștilor se numește Stan Lupu (Farkstan), ai cărui urmași folosesc forma slavă a onomasticului, Belk (recte Volc)⁵². O altă ramură a Stăneștilor se va numi Stan Albul (Stan dictus Fejyr), strămoșul familiei cneziale Alb de Ferești. Tot aici amintim și frecventul onomastic maramureșan de Bîlea (Bălea), care înseamnă alb (*belo* „alb”) ⁵³. Nu este exclus ca expresia „alb” ⁵⁴ să se refere la o ramură mai distinsă a neamului respectiv, obicei frecvent la unele popoare. După numele cneazului stăpîn sau după satul denumit de un „erou eponim” s-au numit nu numai sate, dar și munți. Numele vechi al muntelui Țibleş, Muntele Budei (Butunhauasa — Buta havasa)⁵⁵, presupune o eventuală stăpînire obștească a Budeștilor.

După enumerarea acestor date putem aproba afirmațiile lui P. P. Panaitescu că „acest personaj, în numele plural al obștii, nu poate fi o figură fictivă” ⁵⁶.

Juzii satelor, deveniți cneji încă înaintea pătrunderii feudalismului ungar, încep să stăpînească pămînturi în afara obștii satești, moștenite și, ca atare, numite ulterior cu termenul uric, de origine maghiară (uric = *örök* „moșie ereditară”) ⁵⁷. Avem dovezi și în ceea ce privește existența alodiilor în zona pășunilor alpine⁵⁸. În secolele care au urmat pătrunderii feudalismului ungar, cnejii, probabil continuînd o tradiție mai veche, for-

⁴⁸ P. P. Panaitescu, *Obștea...* p. 28.

⁴⁹ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții...*, p. 239.

⁵⁰ Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 163.

⁵¹ „Urde”, „în sat în Leurdeni” (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 127).

⁵² Strămoșul nobilului Belk din Rew (=Vad) (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 41—42, doc. 20; *Doc. Val.*, p. 494, doc. nr. 441 din 1394).

⁵³ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 50, doc. nr. 24 din 1361.

⁵⁴ În 1390 sînt menționați urmașii cneazului maramureșan Dobrișlău Albul (*filiarum Feyer Dobrișlaw* (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 107, doc. nr. 61).

⁵⁵ *DIR, C. veacul XI, XII și XIII*, vol. I, p. 251—154 și 391—394, doc. din 1231.

⁵⁶ P. P. Panaitescu, *Obștea...*, p. 28.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 59.

⁵⁸ „Muntele Cnezului” (Kenezhauasa), amintit în 1373 (cf. *Doc. Val.*, p. 249, doc. nr. 204).

mau în război unitați de călăreți, iar sătenii de rînd erau pedestri, mai ales sulitași⁵⁹.

După secolul al X-lea, vechiul sobor teritorial democratic se transformă în adunarea cnejilor. Termenul de sobor (zbor) din Psaltirea Șcheiană se referă deja la adunarea „giudeaților” și a „giuzilor” satului, adică la ședințe cneziale⁶⁰. Soboarele cneziale din Țara Maramureșului, după mărturia documentelor, se convoacă și în secolul al XIV-lea și aduc hotărâri⁶¹.

Forul conducător al obștii de ocol va fi adunarea cnezială și obștea se va numi cnezat. Ocolul din Valea Cosăului se va numi în documente cnezatul Cosău (Keneziatu Koszov)⁶², iar cel din Valea Izei și Vișeuului cnezatul Cuhea (Keneziatum... Kohnya)⁶³. La data apariției documentelor despre Maramureș (sec. XIII—XV), funcția de cnezat a fost ereditară. După mărturia documentelor, această funcție se moștenește în unele familii cneziale din tată în fiu, „din vremuri străbune”, „din timpul regilor sfinți”⁶⁴, fiind în mîna unei familii fără vreun hrisov de donație a statului feudal ungar.

Nevoile de apărare au determinat ca satele asociate în cnezate, fiecare sat fiind condus de un cnez, să aleagă din rîndul acestora o căpetenie militară, numit voievod⁶⁵. Inițial și în Maramureș voievodul românilor era o funcție aleasă în cadrul soboarelor cneziale. În 1364 comunitatea românilor din Bereg avea dreptul de a alege voievodul lor (*ideo woywodam wolacorum*), cum au acest drept și alți români în Maramureș (*aly Wolacy in Maramorosyo*)⁶⁶. Deoarece în document acest drept este redactat la plural, este o dovadă că în Maramureș nu era numai un singur voievod, ci fiecare ocol avea dreptul să-și aleagă căpetenia lui. Voievozii se alegeau în soboarele cneziale din rîndul cnejilor cei mai avuți și mai influenți. Voievodul românilor din Bereg era încă din 1343 Crăciun, cnezu satului Bilca⁶⁷. În 1345 voievodului Erdeu (probabil forma maghiarizată a onomasticului Codru, Codre, numit ulterior și cu numele latin Silvestru)⁶⁸,

⁵⁹ Komáromy András, *Máramaros Uármegye jegyzőkönyveiből* (Din protocoalele comitatului Maramureș), în „Történelmi Tár”, XI (1910), p. 164.

⁶⁰ Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 34.

⁶¹ De ex. „Prasentibus homine comiti ac Kenesis terrae Maramorosiensis; convocatus omnibus kenesis terrae praedictae et vicinis commentaneis suis” (cf. Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 44—45).

⁶² Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 132, doc. nr. 72 din 1405.

⁶³ *Ibidem*, p. 48—49, doc. nr. 23 din 1360.

⁶⁴ În 1453 cnejii din Săcel posedau această funcție *ab antiquo*; se mai folosea și termenul *ab antiquo et temporibus divorum regum viri* (cf. Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 46—47).

⁶⁵ Bónis György, *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban* (Feudalismul și stările în dreptul maghiar medieval), Cluj, Tipografia Bethlen-Aiud, 1947, p. 380; *Istoria României*, vol. I, p. 805.

⁶⁶ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 55, doc. nr. 28.

⁶⁷ „Karachyni woyvode” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 17, doc. nr. 7).

⁶⁸ Onomasticul Silvestru uneori se pronunța și în Silvestru. De ex. în biserica din Ieud întîlnim inscripția „Sfîntul Silvestru” (cf. Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 133).

fiul lui Stan, inițial probabil cnezul satului Săpînța, primește dreptul de cnezat în Sărăsău⁶⁹. În Săpînța a existat și în secolul al XVIII-lea numele de familie Codre și Stan. Obștea românilor din Ung își avea de asemenea voievodul lui. Astfel, în 1371, voievodul Stanislau (*Stanislai quondam Uoywode de Ungh*) va poseda satul Dolha din Valea Bîrjabei⁷⁰.

Trebuie însă să ținem seama de faptul că în documentele emise de organele statului feudal ungar se omite uneori menționarea funcției de voievod, mai ales la familiile cneziale românești care au început să se adapteze la modul de viață al nobilimii. Astfel familia Dragoșștilor nu apare niciodată în primele documente oficiale latine ca voievozi, deși știm despre ei că au fost cnejii satului Bedeu și voievozii ocolului de pe valea inferioară a Tisei maramureșene. În schimb, într-un document slavon din 1404 dat în favoarea mănăstirii din Peri, urmașul lui Balc se intitulează voievodul Dumitru⁷¹.

Practica documentară însă ne furnizează și exemple opuse, și anume cazuri când feudali maghiari, sub influența localnicilor, obișnuiți cu terminologia feudalismului autohton, se intitulează voievod. În anul 1368, Gheorghe, fiul comitelui Andrei Laczk, se numește fiul voievodului de Chioar (*filius vaivodae de Kovary*)⁷², care de fapt a fost stăpînul feudal al acestui district, locuit în majoritate de români. Acest exemplu este similar cu încetățenirea termenului de voievod al Transilvaniei, deși această funcție, desemnat cu terminologie autohtonă, era purtat de nobilii unguri.

Terminologia feudalismului autohton a fost proprie și în majoritatea regiunilor din nordul Transilvaniei. În Valea Almașului, prezența satului Voivodeni confirmă existența funcției de voievod. În ocolul Arded, satul Borbești era sediul unui voievod român⁷³. În conscripțiile iobăgești din 1553 existau în partea de est a comitatului Sătmar patru voievodate (*waiwodatus*), fiecare format din 5—10 sate⁷⁴. Sub administrația unui voievod din nordul Transilvaniei se găsea de obicei un ocol (numit *processus*), unde el își exercita autoritatea. Voievozi se menționează în domeniul Chioarului, în ocolul Băii Mari, în Oaș, și fiecare dintre ei avea în subordine în general 10 sate⁷⁵. În 1566 domeniul Chioarului era împărțit în 16 voievodate românești⁷⁶, iar domeniul cetății Ciceu, administrat timp îndelungat de părcălabii domnilor moldoveni, de asemenea era împărțit în

⁶⁹ „Erdeu Woyvode” împreună cu Myk, fiii lui Stan, primesc „Kenezyatam de Zorwazou” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 20, doc. nr. 9).

⁷⁰ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 64, doc. nr. 35.

⁷¹ P. P. Panaitescu, *Inceputurile...*, p. 85.

⁷² Lázár Miklós. *Kövár vidék főispánjai* (Comiții districtului Chioar), în „Századok”, 1889, p. 131.

⁷³ *Szatmár Úrmegye* (Comitatul Sătmar), Budapesta, f.a., p. 39.

⁷⁴ Acsády Ignác, *A magyar jobbágy-népesség száma a mohácsi vész után* (Populația iobăgească maghiară după catastrofa de la Mohaci), Budapesta, 1889, p. 13—14.

⁷⁵ Takács Sándor, *Rajzok a török világból* (Schite din timpul stăpînirii otomane), vol. II, Budapesta, 1915, p. 322.

⁷⁶ Z. Pîclișanu, *Uechile districte românești de peste munți*, în „Revista istorică română”, XIII (1943), fasc. III, p. 27.

voievodate. Nu este exclus ca Ciceul și Ardedul (Erdöd = satul lui Codru) să fi primit numele de la voievodul de odinioară al ocoalelor amintite. Ambele onomastice există la românii din Maramureș⁷⁷. Pînă la începutul secolului al XVI-lea, în Valea Rodnei, în fruntea mai multor sate era un voievod, cum era cazul voievodului Buda (Bwda Wajjvoda), menționat în 1450⁷⁸, sau voievodul Codra (Kodra, 1503), ambii din satul Maieru⁷⁹.

Voievozii români din nordul Transilvaniei și din Maramureș, înaintea pătrunderii feudalismului ungar, îndeplineau o magistratură individuală și reprezentau autonomia militară a cnejilor. Soborul cnezial dintr-un ocol era prezidat de voievod; el vizita satele din ocol, controla activitatea juridică a cnejilor și a preoților. Cum reiese din documentele de mai târziu, după o astfel de vizită voievodului i se cuvenea o masă bogată și o rentă în produse din satul inspectat. El judeca procesele mai mari și strîngea „vama” plătită de cei pedepsiti.

Structura modului de producție feudal al populației românești din Maramureș era diferită încă din secolul al XIV-lea de cea obișnuită în regatul feudal ungar. În Maramureș, folosința arăturilor, a pădurilor, a apelor, a pășunilor alpine, a drumurilor și a plaiurilor se făcea conform „modului românilor” (*iuxta modum olachorum*)⁸⁰. În ce a constat această stăpînire cnezială și voievodală, fără acte de confirmare regală, de cea obișnuită în Ungaria este azi greu de stabilit. Voievozii transformă treptat ocolul, în care au fost aleși de soborul cnezial, în posesiune feudală ereditară. Astfel întîlnim menționată posesiunea română Subcetate în obolul Săpînței (*possessionis nostri olacalis Waralia*)⁸¹ sau posesiunea română din Ozon, aflată în Valea Cosăului (*possessione... Olachalis Ozon*)⁸². Feudalii români își construiesc cetăți și transformă întărituri vechi, de obicei lîngă satul unde erau cneji. Cetatea Dragoșeștilor era „Cetatea Albă” sau Cetatea Bîlea (Bălești-Bilovareț-Bélavár)⁸³, construită în apropierea satului Bedeu. Familia lui Stanislau construiește o cetate lîngă satul Dolha⁸⁴, iar Cetățelul de lîngă Cuhea era, probabil, folosit de Bogdănești⁸⁵.

Coroborînd datele enumerate mai sus și ținînd cont de evoluția ulterioară a Maramureșului propriu-zis, putem preciza existența în secolul al XVI-lea a mai multor familii voievodale în fiecare ocol sus-amintit:

⁷⁷ Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 14 și 60.

⁷⁸ Victor Motogna, *Un document necunoscut privitor la istoria românilor din Valea Rodnei*, în „Revista istorică”, 1925, p. 196—201.

⁷⁹ Samuel Goldenberg, *op. cit.*, p. 64—66.

⁸⁰ După „modul românesc” stăpîneau fiii voievodului Iuga „posesia Cuhea în 1353...”, „dicte possessionis Kohnya et terrarum ad eadem pertinencium easdemque universis vicinis et commentaneis suis legitime convocatis per suas veras metas et antiquas infra declarandas reambulantes, cum ipsarum utilitatibus quibuslibet et pertinencys utpote terris... iuxta modum Olachorum” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 30—33, doc. nr. 16).

⁸¹ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 41—42, doc. 20 din 1360.

⁸² *Ibidem*, p. 129, doc. nr. 74 din 1404.

⁸³ *Ibidem*, p. 550.

⁸⁴ A. I. Filipașcu, *Istoria...*, p. 72—73.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 14.

- I. În cnezatul Cuhea — *Bogdănești*,
- II. În cnezatul din Valea Marei — *Giuleștenii*,
- III. În cnezatul Casău — *Cosoanii* (fiii lui Locovoi),
- IV. În cnezatul Săpînța — *Stăneștii*,
- V. În cnezatul Bedeului — *Dragoșeștii*,
- VI. În regiunea Ung, apoi în cnezatul Bîrjabei — urmașii voievodului *Stanislau-Dolheștenii*.

În comitatul Bereg, funcția de voievod al românilor (*Wayvoda Wolarorum de prefatu comitatu Beregh*)⁸⁶ era, de regulă, în mîna Crăciuneștilor⁸⁷.

După datele documentare și narative ce se stau la dispoziție putem afirma că în secolele XIII—XIV au existat pe cuprinsul României de azi mai multe cnezate, născute din feudalizarea obștilor de ocol, în fruntea cărora se găsea un voievod localnic. Exemplul cel mai clasic ni-l furnizează cunoscuta diplomă din 1247, care menționează existența în Oltenia a „țării cnezat a voievodului Litovoi” (*terra Kenezatus Lytuoy woiauode*).

O fază superioară a evoluției prestatale la români a fost unificarea acestor „țări” cneziale, conduse de un voievod, de cel mai puternic dintre ei. Voievodul care va reuși unificarea celorlalte voievodate se va întitula mare voievod⁸⁸. Procesul de unificare a cnezatelor și a voievodatelor la sud de Carpați a culminat în perioada 1247—1330 și a avut ca rezultat înființarea statului feudal independent Țara Românească, sub cîrmuirea „marilor voievozi” din familia Basarabilor.

Mai mulți indici istorici și geografici menționează faptul că unificarea voievodatelor de ocol din Maramureș a avut loc încă înaintea pătrunderii feudalismului ungar. În secolul al XIV-lea, cînd ne stau la dispoziție mai multe documente, în Maramureș apar voievozii ocoalelor, dar și voievozi cu o jurisdicție mai largă⁸⁹. În 1349 se amintește de ședința cnejilor din toată Țara Maramureșului (*Kenesiis terrae Maramorisiensis*), care era prezidată de Iuga, voievodul românilor din Maramureș (*vayvodae Olacorum de Maramurisio*)⁹⁰. Acest voievod, prin urmare, a fost un „mare voievod”⁹¹, care

⁸⁶ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 63, doc. 34 din 1370.

⁸⁷ În 1493 în fața ducelui Ioan Corvin, fiul natural al lui Matias Corvin, stăpînul domeniului Muncaci, s-a prezentat Ladislau din Stănești (Sztánfalvai László), dovedind cu diplome că familia lui poseda ereditar voievodatul din Craina-Beregului. Populația și cnejii din acest ținut, în schimb, declarau că ei au dreptul de a alege voievod (cf. Takács Sándor, *op. cit.*, vol. II, p. 321).

⁸⁸ Emil Vîrtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova*, București, Edit. Academiei, 1960, p. 68—69.

⁸⁹ P. P. Panaitescu vorbește despre „voievodul românilor din Maramureș... dar se aflau în cuprinsul Maramureșului și alți voievozi mai mici” (cf. P. P. Panaitescu, *Începuturile...*, p. 81).

⁹⁰ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 26—27; *DIR, C, veac XIV*, vol. IV, p. 501—502, doc. nr. 732 și p. 505—506, doc. nr. 736 din 1341.

⁹¹ Biserica din Dragomirești are hramul „mariei Voievozi Mihail și Gavril”, fapt care ne sugerează ideea că funcția de „mare-voievod” era cunoscută de maramureșeni (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 96).

prezida soborul cnezial cu participarea cnejilor din mai multe obști teritoriale. Probabil în epoca de după unificarea voievodatelor s-a fixat ținerea soboarelor cneziale la Sighet, centrul geografic al tuturor ocoalelor din depresiunea Maramureșului. Adunarea generală a cnejilor, apoi a nobililor din toată Țara Maramureșului, s-a numit sobor mare⁹² sau sobor general, spre deosebire de soborul mic, soborul parțial, la care participau nobilii dintr-un singur ocol.

Analiza originii și extinderii noțiunii geografice de Maramureș ne sugerează de asemenea ideea de o acțiune de unificare, încă înaintea pătrunderii statului feudal ungar, a mai multor unități teritoriale prestatale. Întreaga depresiune carpatică situată la nord de lanțul munților vulcanici Oaș-Gutâi-Țibleș și Munții Rodnei în terminologia geografică, istorică și administrativă actuală se numește depresiunea sau Țara Maramureșului. Această depresiune brăzdată de râuri însemnate, ca Tisa, Vișeu și Iza, și-a primit numele de la un râuleț neînsemnat ca mărime, numit azi Mara, care însă în documentele vechi apare sub numele de Maramureș. Documentele istorice începînd cu anul 1231 ne-au păstrat numele râului Maramureș (*fluvio Maramaris*; *Maramaruspatak*) sau obîrșia acestui râu „*Capite Maramors, Maramarusfew*)⁹³.

Acest fenomen geografic-toponimic pare a fi de neînțeles fără să presupunem o unificare a obștilor teritoriale din jur pornită de conducătorul formațiunii prestatale din Valea Marei (adică a Maramureșului). Moldova învecinată ne prezintă un caz analog; în această țară, prima încercare de unificare a voievodatelor din regiunea Siretului și a Prutului a pornit din Valea Moldovei⁹⁴ și astfel întreaga formațiune statală românească așezată la est de Carpați s-a numit Moldova, deși această țară este străbătută de ape mult mai importante ca râul Moldova.

Din lipsa izvoarelor nu cunoaștem deocamdată amănuntele acestei unificări, nu putem stabili de ce chiar voievodatul din valea Marei s-a dovedit cel mai puternic pentru realizarea acestui act. Această unificare a trebuit să aibă loc înainte de anul 1199, cînd Maramureșul este menționat pentru prima dată într-un document.

Prezența zăcămintelor de sare și vechimea ocnelor în valea Marei ne dă de bănuț că această bogăție subterană a favorizat viața economică din acest ocol. Documentele istorice menționează în repetate rînduri exploatarea sării la Ocna Șugatag (*Fodinae Salium*) din 1355⁹⁵ și la Giulești⁹⁶.

Procesul de unificare a obștilor teritoriale pornit din Valea Marei nu s-a mărginit însă la cele din depresiunea Maramureșului, ci s-a extins și

⁹² „Săborul mare din Sighet” (cf. Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții*., p. LI).

⁹³ *DIR, C, veacul XI, XII și XIII*, vol. I, p. 391—394; *idem*, *sec. XIV, vol. IV*, p. 501—502, doc. nr. 732 din 1342; Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 13, 17, 76, 100, 222 și 247.

⁹⁴ Constantin Cihodaru, *op. cit.*, p. 63.

⁹⁵ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 36, doc. 18.

⁹⁶ „În 1777 s-au făcut Ogna la Săratu în hotarul Giuleștilor și au început a tae sare” (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 185).

asupra multora din nordul Transilvaniei. Organizația teritorială bisericească catolică la sfârșitul secolului al XIII-lea⁹⁷ și la începutul secolului al XIV-lea a cuprins sub denumirea de Maramureș mai multe parohii catolice, situate atît în depresiunea Maramureș, cît și în nordul Transilvaniei⁹⁸. Supremația mănăstirii Peri din Maramureș asupra protopopiatelor ortodoxe din nordul Transilvaniei, întărită la sfârșitul secolului al XIV-lea, pare că a avut rădăcini mai vechi.

*

Din lipsa aproape totală a izvoarelor istorice, cu greu putem urmări relațiile formațiunii prestatale din Maramureș cu statele feudale vecine. În secolul al IX-lea, Cîmpia Panonică va fi ocupată de triburile maghiare și în secolele următoare se consolidează statul feudal maghiar. După unele date istorice, biserica ortodoxă română din Maramureș a fost subordonată Mitropoliei din Halici⁹⁹. Familia marelui cneaz din Halici era înrudită cu regii unguri, unul dintre ei, cum a fost prințul Lev, era în secolul al XIII-lea posesorul unor moșii din Bereg¹⁰⁰.

În primele secole ale stăpînirii statului feudal ungar (veacurile XI—XIII), Maramureșul era în afara prisăcilor (*indagines*) construite pentru apărarea țării și păzite în primul rînd de popoare estice, secui, pecenegi, cumani, așezate pe teritoriul Ungariei. În 1271 regele Ștefan al V-lea asigură coloniștilor regali sași din Craia (Felzaz-Ugocea), situat în Valea Tisei, dreptul de a pescui în Tisa „de la hotarul pămîntului lor și pînă la întăriturile pădurii Maramureșului“ (*indagines silve Maramarosi*), prin aceasta înțelegîndu-se prisăci sau posade, care au avut menirea de a bara drumul ce urca de-a lungul Tisei¹⁰¹. Punctele de trecere prin sistemul de fortificații al prisăcilor se numeau „porți“, de obicei întărite cu construcții de piatră¹⁰². Gîtuitura văii Tisei dintre Cîmpulung și Sărăsău, numită „Porțile de Fier“, păstrează probabil amintirea unei astfel de porți¹⁰³.

În secolul al XII-lea, deși Maramureșul era situat în afara prisăcilor regatului feudal ungar, ținuturile situate între prisăci și culmea Carpaților erau într-o dependență nominală față de regat. În izvoarele maghiare, Ma-

⁹⁷ În anul 1299 parohiile catolice din Țara Maramureșului (*terram Maramorus*) făceau obiectul conflictului iscat între episcopia catolică din Agria și Alba-Iulia (cf. *DIR, C, veac XIII*, vol. II, p. 514—515, doc. nr. 510; Radu Popa, *Biserica de piatră de la Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în secolul al XIV-lea*, în „Studii și cercetări de istorie veche. XVII (1966), nr. 2, p. 512).

⁹⁸ *DIR, C, veac XIV*, vol. III, p. 248—252.

⁹⁹ Alexandru Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului. Originea, structura și tendințele lui*, în „Transilvania“, Sibiu, 76 (1945) nr. 3—4 (mart.-apr.), p. 32.

¹⁰⁰ Komáromy András, *Ugocea vármegye keletkezése* (Originea comitatului Ugocea), Budapesta, 1896, p. 30—37.

¹⁰¹ *DIR, C, veacul XIII*, vol. II, p. 145, doc. 145.

¹⁰² Kurt Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV—XIII*, București, Edit. Academiei, 1958, p. 112.

¹⁰³ *DIR, C, veacul XIX*, vol. II, p. 284; Radu Popa, *op. cit.*, p. 512.

ramureșul apare de prima dată în anul 1199, când regele Emeric a întreprins o vânătoare în pădurile de aici ¹⁰⁴. Ca și ținutul învecinat Bereg, Maramureșul era de asemenea locul preferat pentru vânătoare al regilor unguri, care își rezervau numai pentru ei dreptul de a vâna zimbrul și alt vînat „nobil” ¹⁰⁵. Pe timpul vînatului, regii unguri își aveau reședința temporară în cetatea Ugocea, aflată lângă satul oaspeților sași din Craia (*hospites nostri de villa Felzaz*), unde s-a construit o „casă regală” (*domus regalis*). Cetatea Ugocea se va numi în secolul al XIV-lea Cetatea Nyaláb (Nyalábvár) și va intra în posesia Dragoșștilor ¹⁰⁶.

În tot cursul secolului al XIII-lea, singura „funcție” economică a „pădurilor regale” ¹⁰⁷ din Maramureș, utilizată de statul feudal ungar, era de a oferi loc de vînat pentru rege și suita lui. În 1272 regele Ștefan al V-lea vine în Maramureș cu toată curtea, probabil pentru vînat, și aici emite o diplomă ¹⁰⁸.

Pentru a înțelege mai bine rostul acestor vînatări regale și pentru a elucida și rolul populației băștinașe, cităm o vizită similară din secolul al XVII-lea, descrisă mai pe larg ¹⁰⁹. Cu ocazia venirii în Maramureș a principelui transilvănean, locuitorii din Borșa și din Moisei sînt obligați a prinde cîte doi țapi și mai mulți cocoși de munte pentru uzul bucătăriei princiare.

În secolul al XIII-lea, populația autohtonă din Maramureș ducea o viață agrar-pastorală, dar lucra și la ocele de sare. Într-un document emis în 1264, arhidiaconatul din Sasvár (Ugocea) este amintit ca fiind situat la marginea regatului ungar (*in ultima parte regni Ungariae constitutus ita*). Este demn de menționat că acest arhidiaconat primește de la regele Andrei al II-lea, prin anul 1220—1230, vama sării care se exploata în Maramureș, unde la această dată încă nu erau coloniști catolici ¹¹⁰.

Populația autohtonă din depresiunea Maramureșului a luat contact încă în secolele XII—XIII cu puterea regală. Unele onomastice în familiile cneziale din Maramureș, ca Basarab, Berinde ¹¹¹, Tocomer ¹¹², ne indică contactul populației românești cu populații pecenege și cumane.

Mărturia izvoarelor narrative ne dovedesc că Maramureșul n-a fost cucerit de la început de statul feudal maghiar. Notarul anonim al regelui

¹⁰⁴ DIR, C, *veacul XI, XII și XIII*, vol. I, p. 16, doc. 29.

¹⁰⁵ Komáromy András, *Ugocea...*, p. 14—26.

¹⁰⁶ Idem, *Nyalábvár és uradalma* (Cetatea și domeniul Nyaláb), în „Századok”, 1894, p. 492—505.

¹⁰⁷ În 1231 Maramureșul este menționat ca o pădure regală (*silva regis*), situată la nord de Mții Gutiiului (Gutonhouosa-Gutonyhavasa) și Mții Tibleșului (Butonhouosa-Butonyhavasa), începînd cu obîrșia rîurilor Mara (Capite Maramors) și Cosău (Cozu), DIR, C, *veac XI, XII și XIII*, vol. I, p. 391—394.

¹⁰⁸ „Datum im Maramwrissio” (cf. DIR, C, *veacul XIII*, vol. II, p. 147, doc. nr. 148).

¹⁰⁹ Komáromy András, *Máramaros...*, p. 165.

¹¹⁰ Idem, *Ugocea...*, p. 42.

¹¹¹ Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 65.

¹¹² „Makszem Olachy filii Thacamery” (cf. *Doc. Val.*, p. 90, doc. 59 din 1351; *Archivum Europae Centro-Orientalis*, vol. I, p. 252—253).

Béla descrie pe larg luptele dintre maghiari și oștirile lui Menomorut și Gelu, însă nu amintește despre nici o campanie ungară condusă spre nord-est de Sătmăr. După relatarea acestui cronicar, oștirile maghiare ale lui Tuhutum au ajuns pînă la pădurea Sălajului (Zyloc) fără ca cineva să se fi ridicat împotriva lor¹¹³.

O tradiție maramureșană notată în secolul al XVIII-lea, vorbește despre înfrîngerea unor trupe ungare de către românii din Maramureș. O parte a oștirilor ducelui Árpád, ne informează tradiția, a pătruns în Maramureș prin Pasul Prislop, sub muntele Toroiaga, însă a fost învinsă de români lângă Cuhea. Conducătorul trupelor maghiare, Álmos¹¹⁴, a fost ucis și îngropat în această localitate¹¹⁵.

În primele secole ale stăpînirii ungare (sec. XII-sfîrșitul sec. XIII), depresiunea Maramureșului, deși era posesiune regală nominală, a fost în afara prisăcilor, și în acest ținut nu rezida nici un dregător maghiar. Maramureșul în aceste secole a fost numit țară, district, provincie, dar nicidecum comitat. În această provincie românească, pînă la sfîrșitul secolului al XIII-lea n-au fost colonizați nici oaspeți catolici.

*

Teritoriile nord-transilvănene situate la sud de lanțul vulcanic Oaș-Gutîi-Țibleș au fost înglobate în statul feudal ungar mai curînd decît depresiunea Maramureșului. În timp ce Țara Maramureșului rămîne posesiune regală pînă la sfîrșitul secolului al XIII-lea, în nordul Transilvaniei întîlnim domenii nobiliare și bisericești de la începutul acestui secol. În nordul Transilvaniei, stăpînirea ungară pătrunde prin două căi: ocoalele din vest sînt înglobate în comitatul Sătmăr¹¹⁶, iar cele din sud și est în comitatul Solnoc¹¹⁷ din Transilvania. Feudalizarea acestor ținuturi s-a făcut în cadrul luptei dintre curentul de fărîmîtare feudală și tendința de menținere a domeniilor regale. Prin donații frecvente mai ales sub domnia regelui Andrei al II-lea, o serie de păduri regale ajung în mîna unor feudali puternici. În

¹¹³ Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, *Anonymi Bele regis notarii Gesta Hungarorum*, București, 1934, p. 93.

¹¹⁴ Acest personaj, despre care vorbește tradiția maramureșană, eventual se poate pune în legătură cu ducele maghiar Álmos (*Almus dux*), care în anul 1102 este numit de fratele său, regele Coloman, guvernatorul părților estice din regatul ungar. În 1165 se amintește mănăstirea catolică din Cheud lângă Someș, fondată de el (*monasterio Almi ducis in honorem S. Margarethae in Meches constructo*), căruia i se donează tributul din Sălaj (tribut de Ziloh) (cf. Bunyitay Vincze, *Szilágymegye középkori műemlékei* (Monumentele istorice medievale din comitatul Sălaj), Budapesta, 1887, p. 7—8).

¹¹⁵ Petrovay György, *op. cit.*, p. 607.

¹¹⁶ În 1394, domeniul Ardedului, în 1231 încă pădure regală, era înglobat în comitatul Sătmărului (*possessia Erdedalya vacatus in comitata Zatzmariensi habitus*) (cf. *Doc. Val.*, p. 473, doc. 416).

¹¹⁷ Domeniul regal Chioar este înglobat în Comitatul Solnoc (*castrum regium Kewwar in Comitatu Zolnoc habitum*) (cf. *Doc. Val.*, p. 431).

acest sens ni se pare caracteristic situația ce reiese din studiul documentelor din anii 1230—1231. La această dată, o serie de ocoale sînt încă păduri regale: Ardedul (*Silva Erdeud*), Sălajul (*Silva Zylag*), Țara Lăpușului (*Terra Lapus*). În același document, comitele Tămaș este posesorul mai multor obști: pădurea Chechiș (*Silva Keykus*) și pădurea Finteuș (*Silva Fenteus*)¹¹⁸. La această dată, ocolul Medieșului se afla în mina unor nobili unguri din neamul Kaplony (Cuplon), iar Pădurea Highiș, numită ulterior Oaș, era posesiunea comitelui Myka¹¹⁹.

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea și mai ales în interregnul survenit după stingerea dinastiei arpadiene, fărîmîțarea feudală se accentuează. Marele dregător Nicolae, fiul banului Mauriciu, voievodul Transilvaniei și comitele Solnocului, primește în 1270 ca donație regală ocolul Oașului¹²⁰, iar după dizgrația lui Iako, nobil din neamul Kaplony, i se dăruiește și domeniul Medieșului. În 1291 Țara Lăpușului este donată comitelui Dionisie, al cărui tată era în 1235 comitele comitatului Solnoc¹²¹.

Feudalii particulari sau administratorii regali au transformat radical structura socială a acestor obști teritoriale. Nobilii unguri construiesc cetăți de piatră, uneori în locul fostelor cetăți de pămînt ale voievozilor. În ocolul din Sălaj se construiește cetatea de la Arieșul de Pădure¹²². În ocolul din Finteuș se va zidi cetatea Chioar (*Kővár*), iar la sud de Țara Lăpușului Ciceul și Ungurașul. În ocolul Arded se înalță cetățile de la Arded și Beltiug, în ocolul Medieș cetatea Seini și Mediașul Aurit, iar în Valea Almașului cetatea Almașului. În partea de nord a Oașului se va construi cetatea regală Gherța (*Castrum nostrum de Gerche*)¹²³, de care cetate aparțineau mai multe sate înglobate în comitatul Ugocea.

Subsolul ocolului Chechiș și cel din Valea Rodnei este bogat în mine-reuri de aur și de argint. Etimologia numelui topic Radna (arhaic Rudna)¹²⁴ dovedește vechimea exploatării minereului în această regiune. La Rodna, începînd cu secolul al XIII-lea, se dezvoltă o așezare a minerilor sași. Proprietarul minelor de argint din Rodna, ca și al orașului Baia Mare (Rîul Doamnei — *Rivulo Dominarum*), era regina ungară. În secolele XIV—XV, orașenii bogați din Baia Mare și Baia Sprie devin proprietari feudali în mai multe sate din fostul ocol al Chechișului. Ocolul din Valea Rodnei (*Vallis*

¹¹⁸ DIR, C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 251—254 și 391—394.

¹¹⁹ Muntele Mica (1 012 m), situat între Țara Oașului și Baia Mare, păstrează probabil amintirea acestui posesor feudal din secolul al XIII-lea.

¹²⁰ În anul 1360 Oașul era în posesiunea urmașilor lui Maurițiu (*Possessio magistri Simonis filii Mauriti, Owas nominata*) (cf. Doc. Val., p. 152, doc. nr. 115), iar în anul 1406 în mina fiilor banului Simon (*Districtus sew contrate Awas vocati, filiorum Iohannis filij condam Symonis bani de Meggyes*) (cf. Ioan Mihályi, op. cit., p. 138, doc. 78).

¹²¹ Pesty Frigyes, op. cit., p. 499.

¹²² „Castrum nostri Aranyos vocati in districtu de Zilagy habitum” (cf. Doc. Val., p. 310, doc. 277 din 1383).

¹²³ Komáromy András, Ugocea..., p. 36.

¹²⁴ Iorgu Iordan, Toponimia românească, București, Edit. Academiei, 1963, p. 98—99.

seu Districtus Rodnensis), inițial a fost administrat de dregătorii regiunilor de graniță din estul regatului ungar, de obicei comitele secuilor¹²⁵, însă începînd cu sfîrșitul secolului al XV-lea acest ținut a fost încorporat în domeniul orașului Bistrița¹²⁶.

*

Începînd cu sfîrșitul secolului al XIII-lea, coloniști regali (în documente *hospites*) pătrund și în depresiunea Maramureșului, situată pînă acum în afara prisăcilor. Prezența acestor oaspeți maghiari și sași se poate deduce din conflictul dintre episcopia din Agria și a Transilvaniei¹²⁷. Noi coloniști veniți din dieceza Agriei se așază în depresiunea Maramureșului și în cîteva centre din nordul Transilvaniei, iar catolicii originari din Transilvania înființează parohii catolice de-a lungul Someșului, înglobate în arhidiaconatul lui Solnoc din dieceza transilvăneană. În 1335 aparțineau de arhidiaconatul maramureșan din dieceza Agriei următoarele parohii catolice: Baia Mare (Ryvulo Dominarum), Tg.-Lăpuș (Lapos), Medieș (Medies), Sinir (Synir), Udvari (Odwor), Rimetea (Chioar sau Oaș-Eremita), Livada (Sarkuz), Apa (Apa), iar în depresiunea Maramureșului Vișc (Wysk), Sighet (Ziget), Cîmpulung (Hozcowmezeu) și Teceu (Teucev)¹²⁸. În nordul Transilvaniei, populația catolică a fost colonizată în centrele minere, cum a fost Baia Mare (sași și maghiari), și în centre domeniiale organizate pe teritoriul unor ocoale, cum a fost cazul la Tg.-Lăpuș, Medieș sau Sinir (maghiari). Pe lîngă orașe populate de maghiari și de sași, în nordul Transilvaniei existau tîrguri și centre urbane cu populație mixtă sau locuite numai de români¹²⁹. În depresiunea Maramureșului, noi coloniști sași și maghiari au locuit în cele patru tîrguri amintite mai sus, toate situate în valea Tisei.

Așezarea coloniștilor catolici în depresiunea Maramureșului a fost posibilă numai după pătrunderea în această regiune a organizației feudale a comitatelor, specifică pentru statul medieval ungar. Prima posesiune nobiliară din Maramureș, donată de rege, a fost cetatea și localitatea Vișc (menționată din anul 1272), care inițial făcea parte din comitatul Ugocea¹³⁰. Așezările de coloniști maramureșeni se administrau la început tot din comitatul Ugocea, de unde au și venit, trecînd „poarta” prisăcii din valea Tisei. Tot în valea inferioară a Tisei maramureșene, cu centrul la cetatea Vișc, apoi la

¹²⁵ Iulian Marțian, *Un important document din secolul XV*, în „Arhiva someșană”, 1933, nr. 17, p. 167—176; „Revista istorică”, 1925, p. 196—201.

¹²⁶ S. Goldenberg, *op. cit.*, p. 64—66.

¹²⁷ *DIR, C. veacul XIII*, vol. II, p. 461, doc. 503 din 1299, p. 467, doc. 510 din 1299 și p. 479, doc. 521 din 1300.

¹²⁸ *DIR, C. veacul XIV*, vol. III, p. 248—252.

¹²⁹ În 1375 sînt menționați locuitorii români ai unui tîrg aparținător cetății Unguraș („Populi olachales de Vasarhel ad castrum Balvanus pertinentes”) (cf. *Doc. Ual.*, p. 279—280, doc. 245).

¹³⁰ A. Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului...*, p. 16.

cetatea Hust¹³¹, se găsea rezerva seniorală a comitelui regal. Acestui domeniu va aparține mai târziu și regiunea din Valea Ronișoarei, unde la Costiui a avut reședința comitele salinelor (*comes camerarum salium*).

Primul comite al Maramureșului cunoscut documentar a fost Nicolae, fiul lui Mauriciu, amintit în 1303, voievodul Transilvaniei și comitele Solnocului¹³², stăpînul feudal al domeniilor Oaș și Medieș. Faptul că voievodul Nicolae era concomitent comitele Ugocei și al Maramureșului constituie un indiciu în plus că această instituție a statului feudal ungar a pătruns în Maramureș din vest; din Ugocea au venit primii coloniști catolici, din aceste comitat „s-a cedat” teritoriul Vișc și Hust ca dregătorii regali din Maramureș să dispună de o rezervă seniorală. Continuînd o tradiție mai veche, în secolele XV—XVII „fișpanul” (comitele) Maramureșului era, de regulă, stăpînul cetății și al domeniului Hust și comitele purta titlul de castelan al acestei cetăți¹³³.

Sub conducerea exclusivă a comitelui din Maramureș la începutul secolului al XIV-lea se aflau doar așezările oaspeților regali și domeniul salinelor, deci un teritoriu relativ redus. Cele patru așezări de coloniști catolici (Vișc, Hust, Teceu și Cîmpulung)¹³⁴, la care ulterior se va alătura Sighetul, primesc în 1329 dreptul de tîrg și toate privilegiile orașenilor din Se-leuș (Ugocea)¹³⁵. Conform diplomei date în anul 1329, oaspeții din Cîmpulung primesc dreptul ca în procesele mai mici să hotărască judele tîrgului, însă în cazuri mai importante hotăra delegatul comitelui¹³⁶. Domeniul salinelor din Coștiui a rămas de asemenea sub administrația nemijlocită a comitelui¹³⁷, sarea extrasă se transporta pe plute și bărci pe Tisa¹³⁸.

*

În afara unor regiuni teritorial limitate (domeniul Hust, teritoriul așezărilor oaspeților și domeniul salinelor din Valea Ronișoarei), care au fost administrate nemijlocit de comite, marea majoritate a teritoriului Țării Maramureșului a rămas în continuare sub autoadministrația feudalilor români. Prima fază a acestei evoluții (secolul al XIV-lea) se poate caracteriza prin dualismul organelor feudale locale, exercitat paralel de voievodul românilor

¹³¹ Bónis György, *op. cit.*, p. 384—385.

¹³² „Nicolaus Voywodae, filii magnifici Mauriti, comiti de Ugocea et Maramorusis” (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. I, p. 32, doc. 39).

¹³³ Komáromy András, *Máramaros...*, p. 161.

¹³⁴ „Hospites nostri fideles de Maramorussio saxonos et hungari, videlicet de villis Visk, Huszt, Teceu et de Hossumezeu” (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. II, p. 283—286 și 398—400, doc. 537).

¹³⁵ Oaspeții din Seleuș (Vinogradov-Nagyözölös) din Ugocea erau slujbașii reginei și în 1294 au primit însemnate privilegii (cf. Komáromy András, *Ugocea...*, p. 35).

¹³⁶ A. Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului...*, p. 16.

¹³⁷ Regiunea Coștiui este considerată în 1353 ca pămîntul regelui (*terra domino regis*), administrat de dregătorul regal, adică de comite (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 30—33, doc. 16).

¹³⁸ Komáromy András, *Máramaros...*, p. 172.

și de comite. Datorită acestui fapt, în uzanța documentară contemporană, deși în Maramureș funcționa un comite numit de regalitate, acest ținut s-a numit în continuare țară¹³⁹, district¹⁴⁰, ținut¹⁴¹, unitate teritorială deosebită de restul Ungariei¹⁴².

Începînd cu secolul al XIV-lea, peste feudalismul băstinaș românesc din Maramureș se suprapun elemente care rezultă din stăpînirea regatului feudal ungar, fără însă a schimba deocamdată radical formele sociale și administrative moștenite. Comitele sau delegatul acestuia asista la soboarele cneziale ținute la Sighet, loc de adunare străveche, care nu coincidea cu Hustul, centrul domeniilor regale din Maramureș. Soborul cnejilor din Țara Maramureșului (*Keneziis terrae Maramorosiensis*) ținut la Sighet în anul 1349 a fost prezidat de Iuga, voievodul românilor, cu participarea lui Nicolae, fiul lui Petru, ruda și delegatul lui Andrei Laczk, comitele secuilor și al Maramureșului¹⁴³. În problemele judiciare, procesele mai mici erau în continuare rezolvate de voievozii români din comitatul Bereg, însă cele mari erau de competența comiților¹⁴⁴. În comitatul Bereg, la alegerea voievozilor români (*Woyvoda Wolacorum*) de către adunarea teritorială a cnejilor, de obicei participa un delegat al comitelui (*officiales comitis nostri de Bereg*)¹⁴⁵. Începînd cu secolul al XIV-lea, cnejii români din Maramureș prestează servicii militare la cetatea Hust¹⁴⁶, însă în război oștirile vitejilor sînt conduse de voievozii românilor. Statul feudal maghiar a supus la cens populația românească din Maramureș, de care nu erau scutiți nici cnejii (cei neînnobi-lați). Unitatea fiscală, ca și cea administrativă, a rămas cea veche, suma ce trebuia plătită ca cens fiind repartizată pe ocol și sate prin organele proprii¹⁴⁷.

În această fază a pătrunderii feudalismului ungar, în Maramureș era o dublă stăpînire: comitele — un nobil maghiar — administra domeniile regale, iar voievodul românilor era forul superior al cnejilor locali, la soboarele cneziale participînd și un delegat al comitelui¹⁴⁸. Deocamdată însă

¹³⁹ În 1329 „terra Maramurusiensi“ (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. II, p. 233—286, doc. 537).

¹⁴⁰ În 1326 „Districtu Maramorisiensi“ (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. II, doc. 407).

¹⁴¹ Geograful anonim (*Anonymi Geographi, Descriptio Europae Orientalis*, apr. 1308), printre ținuturile sau ducatele Ungariei, amintește pe lîngă Severin (*Zeurinenses*), Secuime (Siculi), Sălaj (Sylac) etc. și de Maramureș (Malamors) (cf. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, vol. I, București, 1934, p. 57).

¹⁴² În 1336 se amintește de drumul (*stratem publicam*) ce duce din Maramureș în Ungaria (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. III, p. 402—403, doc. 311).

¹⁴³ *DIR, C, Veac XIV*, vol. IV, pp. 505—506, doc. 736.

¹⁴⁴ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 63, doc. 34 din 1370.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 55, doc. 28 din 1364.

¹⁴⁶ Komáromy András, *Máramaros...*, p. 161.

¹⁴⁷ P. P. Panaitescu, *Începuturile...*, p. 81.

¹⁴⁸ Această practică pare să fi fost generală în toate regiunile locuite de români din statul feudal ungar. În secolul al XIV-lea, la ședințele cnejilor, preoților și bătrînilor români din districtul Hațeg prezida castelanul cetății Hațeg, care în funcție de obicei coincidea cu vicevoievodul Transilvaniei (cf. Maria Holban, *Deposdări și judecări în Hațeg pe vremea Angevinilor*, în „Studii“, XIII (1960), nr. 5, p. 153—156.

feudalii autohtoni exercitau puterea economică și judiciară fără acte de donație din partea regalității.

În următoarele faze de dezvoltare a societății maramureșene, cnejii, pentru diferite servicii aduse regalității, primesc hrisoave nobiliare, sînt scuțiți de cens și primesc dreptul de a exploata țărani după modul nobililor unguri. Cu timpul, nobilii români de viță cnezială și voievodală părăsesc titulatura autohtonă și se încadrează în structura socială din statul feudal maghiar. Desigur, mulți dintre acești nobili români, mai ales aceia care părăsesc Maramureșul, se îndepărtează tot mai mult de modul de viață, de religia și chiar de limba țăranilor români¹⁴⁹. Cronicarul moldovean Simion Dascălul, interpolatorul lui Ureche, știa că în vremea lui, în secolul al XVII-lea, mare parte dintre maramureșeni erau nemeși și crede că au fost privilegiați din vremea luptelor legendare ale lui Ladislau cel Sfînt cu tătarii: „Le-au împărțit hotară și ocine și locuri de sate și tîrguri și i-au nemeșit pre toți, adecă slugi crăiești, unde și pînă astăzi trăiesc la Maramureș”¹⁵⁰.

Folosindu-se de meritele lor militare, mulți dintre cnejii și voievozii din Maramureș obțin hrisoave nobiliare. Majoritatea familiilor voievodale (Dragoșeștii, Giuleștenii, Crăciuneștii, Stăneștii, Bogdăneștii)¹⁵¹ sînt privilegiate în primele decenii ale secolului al XIV-lea de către regele Carol Robert. Documentele emise mai tîrziu (de exemplu cele din 1345 și 1349) fac mențiuni despre diplomele date de acest rege angevin încă în 1317¹⁵². În 1326, cnezul Stanislau, fiul lui Stan (*Stanislai kenezi filii Sten*), primește ca donație regală pămîntul Strîmtura (*terram Zurduky vocatum*), este scutit de darea regală și obține dreptul de a strînge birul de la țărani după obiceiul nobililor unguri¹⁵³. Primii slujitori regali maramureșeni amintiți în documente au fost frații Drag și Dragoș din Bedeu¹⁵⁴. Fiind originari din ocolul cel mai vestic din Țara Maramureșului, avînd contact direct cu domeniul comitelui, era de înțeles că ei s-au adaptat cel mai repede sistemului feudal ungar. Documentul din 1336 omite a menționa că au fost cnezi sau voievozi, însă precizează că sînt români.

¹⁴⁹ *Istoria României*, vol. II, p. 75.

¹⁵⁰ Grigore Ureche, *Letopisețul țării Moldovei*, ediția P. P. Panaitescu, ed. 2, București, 1958, p. 69, citat de P. P. Panaitescu, *Începuturile...*, p. 83.

¹⁵¹ Documentul din 1365, prin care s-au retractat toate privilegiile anterioare date lui Bogdan, constituie o dovadă că și Bogdăneștii au fost înnobiți. Deoarece însă Bogdan, de la începutul domniei lui Ludovic de Anjou, a fost declarat infidel („Boghdan quondam Woyvoda de Maramorosio, noster infidelis”, cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. IV, p. 157), autorul acestei diplome nobiliare a putut fi numai Carol Robert, primul rege angevin (cf. Radu Popa, *op. cit.*, p. 526).

¹⁵² A. Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului...*, p. 8 și 12—13.

¹⁵³ *DIR, C, veacul XIV*, vol. II, doc. 407; Maria Holban, *În jurul publicării recente a unor documente inedite din secolul al XIII-lea privitoare la românii din Transilvania*, în „Studii”, 19 (1966), nr. 4, p. 779.

¹⁵⁴ „Dragh et Dragus Volahorum serviencium ipsous Domini nostri Regis... in Bedeuhaza vocatum” (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. III, p. 402—403, doc. 311 din 1336).

O altă latură în evoluția feudalizării Maramureșului este fenomenul când fiii și rudele voievozilor români înnobilați de regalitate¹⁵⁵ acaparează funcția de cnez în primul rând în satele unde acești voievozi au fost aleși de congregația cnejilor. În ocolul Săpînța, familia Stăneștilor acaparează funcția de cnez în mai multe sate, urmașii acestora fiind nobilii din Săpînța, Nănești, Bîrsana și din alte sate¹⁵⁶. În Valea Marei, membrii familiei Giuleștilor devin cneji în majoritatea satelor din acest ocol¹⁵⁷. Feudalii din Valea Cosăului, fiii lui Locovoi, primesc cnezatul satelor Berbești, Ferești, Călinești, Vințești, Văleni, Sărbi și Balotești¹⁵⁸.

În aceste condiții, funcția de cnez încetează de a mai fi o dregătorie autohtonă; ea se transformă în posesiune ereditară și este donată de către rege ca orice feud¹⁵⁹. De acum înainte cnezul nu mai face parte din obștea satească; el este un element venit din afară, străin băștinașilor din acel sat. Autoconducerea economică a obștii sătești va fi făcută de judele (giudețul) satului, el rezolvînd și în primă instanță problemele judiciare mai mărunte. Obștea țărănească în cursul orînduirii feudale a constituit și în Maramureș principala formă a rezistenței țărănești față de feudali¹⁶⁰.

Dregătorul regal al regiunilor estice din Transilvania, Țara Bîrsei, Seceime, Districtul Bistriței și al Maramureșului în secolul al XIV-lea era de obicei un comite¹⁶¹, care conducea oștirile recrutate din aceste regiuni împotriva tătarilor, care vremelnice au stăpînit Moldova. Mulți nobili români și cneji intră în serviciul comiților, iar pentru meritele lor militare primesc posesiuni feudale și în afara Maramureșului. În anul 1366, Stanislau, stăpînul feudal al satului Strîmtura, are titlul de comite (*Comes Ztanizlaus*) și posedă sate iobăgești în Țara Bîrsei¹⁶². Pe acest nobil, devenit posesorul feudal al mai multor sate din Țara Bîrsei, maramureșenii l-au supranumit Bîrsan.

¹⁵⁵ Multe documente din secolul al XIV-lea vorbesc despre contradicția socială dintre nobilii români de viță cnezială și cnejii români din districtul Hațegului (cf. Maria Holban, *Deposedări...*, p. 150 și 156).

¹⁵⁶ În anul 1345 Ludovic de Anjou donează „cnezatul” (*Kenezyatum*) satului Sărșău (Zorwazeu) voievodului Codre (Erdeu woywoda) și lui Mic, fratele lui, ambii fii ai lui „Staan” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 20, doc. 9).

¹⁵⁷ *DIR, C, veacul XIV*, vol. IV, p. 505—506, doc. 736 din 1349.

¹⁵⁸ V. Brătulescu, *p. cit.*, p. 21.

¹⁵⁹ Fiii voievodului Grăciun primesc în 1349 dreptul de cnezat în mai multe sate (*DIR, C, veacul XIV*, vol. IV, doc. 780). În 1383 fiii voievodului Stanislau din Dolha (filiorum... Stanislai woywodae olahorum) primesc dreptul de cnezat în două sate (*Keneziatum duarum villarum*) (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 77, doc. 45).

¹⁶⁰ P. P. Panaitescu, *Obștea...*, p. 5.

¹⁶¹ Nobilul maghiar Andrei Laczk purta titlul de „Comes Siculorum, de Bistercia, de Maramorisio et de Brașov”, iar Magistrul Andrei în anul 1349 se intitula: „Nos Magister Andreas, comes Siculorum, Brassoviensis, Zathmariensis et Maramorosyensis” (cf. *DIR, C, veacul XIV*, vol. IV, p. 695, doc. 763).

¹⁶² Stanislau, fiul lui Stan, care în 1326 era numit cnez (Stanislai kenezi filii Sten), are în 1366 titlul de comite (comes Ztanizlaus) și în această calitate posedă Săcelele (Huzyufalu, Chernadfalua, Turchfalua et Zlanfalua inter duos fluvios Temes et Tortlont) (cf. Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. II, Sibiu, 1897, p. 242—243, doc. 850; mai jos *Ub.*)

Pînă azi satul maramureșan situat lîngă Strîmtura unde Stanislau își avea curtea cnezială se numește Bîrsana¹⁶³. În 1367 magistrul Iacob din neamul Dragoșeștilor, numit de Brașov (*Magister Iacob dictus de Brassev nobilis de Drag*), poseda mai multe sate bîrsene¹⁶⁴.

În luptele pe care Ludovic de Anjou le-a purtat contra tătarilor¹⁶⁵, un rol important l-au avut vitejii români din Maramureș, printre care și Dragoșeștii din Bedeu. În anul 1355, Drag de Bedeu (*Drag Olaco de Bedeu-haza*) este numit comite și devine omul de încredere al regelui (*homine ejusdem Domini Regis*)¹⁶⁶. În urma victoriilor obținute de oștile transilvănene împotriva tătarilor¹⁶⁷, pe versantul răsăritean al Carpaților s-a construit cu sprijinul populației locale un fel de marcă militară, în fruntea căreia, cu asentimentul căpeteniilor locale, ajunge eventual încă din 1336¹⁶⁸ Dragoș, fratele lui Drag din Bedeu¹⁶⁹, probabil voievodul românilor din Maramureș. Această situație creată a favorizat influența reciprocă între Moldova și Maramureș, începută cu mulți ani mai înainte, care a dus la multe asemănări în structura feudală și în schimbul de populație. La studiul dezvoltării orașelor în Moldova trebuie luată în considerare posibilitatea de imigrare a orașenilor din Maramureș¹⁷⁰. Stema orașului Sighet, străvechiul centru al soboarelor cneziale din Țara Maramureșului, reprezintă capul de zimbru, ca și cea a Țării Moldovei.

O evoluție deosebită de restul Maramureșului a avut-o ocolul din valea superioară a Izei și a Vișului, cnezatul Cuhea, reședința familiei voievodale a Bogdăneștilor¹⁷¹. În această regiune, condițiile geografice, ponderea mare a pășunilor de munte și viața pastorală intensă au favorizat menținerea unei structuri sociale arhaice. Schimbul de mărfuri se făcea în târgurile de munte, pe nedei, cum a fost cel din Muntele Geamăn¹⁷², sau cel din Cornul Ne-

¹⁶³ „Terra Zurdok apelata, post descensem dicti quoandam Stanislai alio nomine Borzan vocati, ab illo nomine Borzan tanquam binomini sumpsisset vocabulum Borzanfalva”-1408 (cf. Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București, 1933, p. 392).

¹⁶⁴ *Ub*, II, p. 279, doc. 884.

¹⁶⁵ Un fiu al lui Giula din Giulești, probabil trăind între tătari sau luptînd împotriva lor, s-a numit Tătar (cf. *DIR*, C, *veacul XIV*, vol. IV, p. 501—502, doc. 732 din 1349).

¹⁶⁶ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 35—36, doc. 18.

¹⁶⁷ *Istoria României*, vol. II, p. 166.

¹⁶⁸ Constantin Cihodaru, *op. cit.*, p. 76.

¹⁶⁹ Ștefan Ștefănescu, „*Intemeierea*” Moldovei în istoriografia românească, în „*Studii*”, XII (1959), nr. 6, p. 50.

¹⁷⁰ N. Grigoraș, *Despre orașul moldovenesc în epoca de formare a statului feudal*, în „*Studii și cercetări științifice*”, Iași, seria Istorie, XI, fasc. 1, 1960, p. 89.

¹⁷¹ Bazîndu-se pe o tradiție greșită, localnicii cred că Cuhea era reședința lui Dragoș-Vodă. Această ipoteză a fost preluată de mai mulți istorici (St. Meteș, Athanase Popa, Victor Brătulescu); această afirmație se găsește și în ultima lucrare a lui P. P. Panaitescu, *Începuturile...*, p. 82; vezi și Radu Popa, *op. cit.*, p. 514). Documentele contemporane dovedesc fără echivoc că Dragoș-Vodă și familia Dragoșeștilor era din Bedeu (cf. C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 72—74).

¹⁷² Al. Filipașcu, *Istoria Maramureșului...*, p. 12.

deii ¹⁷³, folosite de populația tuturor ocoalelor din jur, Valea Rodnei, Ocolul Cîmpulungului și din cele din Maramureș. Aici formele specifice ale feudalismului autohton persistă mai mult timp, funcția de voievod se menține în continuare, nu sînt așezați oaspeți străini, nu se înființează parohii catolice. Centrul economic al acestei regiuni devine Cuhea. În această localitate s-a construit prin anii 1330—1340 o impunătoare biserică de piatră al cărei ctitor a fost, probabil, tatăl fraților Bogdan și Iuga. Deși hramul acestei biserici a fost Sf. Ștefan (*ecclesia sancty regis Stephani in possessione Kohnya fundate*), ea a fost folosită de o populație românească ortodoxă ¹⁷⁴.

În secolul al XIV-lea, funcția de voievod în acest cnezat era o funcție moștenită în cadrul familiei Bogdăneștilor, inițial cneji din Cuhea, apoi posesorii acestui sat, după cum arată și tradiția istorică, notată și de Miron Costin ¹⁷⁵. Încă înaintea anului 1353, frații Bogdan și Iuga, ambii voievozi, împart ocolul în două părți; partea de nord a ocolului revine fiilor lui Iuga, iar partea sudică a fostului ocol, inclusiv moșia principală Cuhea (*cuiusdam capitalis et principalis possessionis... Kohnya nuncupate*), rămîne în posesia lui Bogdan (*terris seu possessionibus Bogdan woyvode*) ¹⁷⁶.

Începînd cu anii 1342—1343, în nordul Transilvaniei și în Maramureș are loc o puternică mișcare socială, provocată de noua ofensivă împotriva autonomiilor românești, pornită de Ludovic I îndată după ocuparea tronului ¹⁷⁷. Bogdan și alți membri din familia Bogdăneștilor, deși erau în nobilați, se solidarizează cu cnejii și masele țărănești, atacă unii feudali unguri ¹⁷⁸ și întreprind acțiuni contra unor feudali români colaboratori ai regalității ¹⁷⁹. În urma acestor acțiuni, voievodul Bogdan a fost declarat încă din 1343 „hiclean“ (*Boghdan quindam woyvoda de Maramorosio noster infidelis*) ¹⁸⁰. Probabil din acești ani voievodul Bogdan s-a mutat în Moldova, deși a menținut domeniul Cuhei.

Iuga și fiii lui însă se desolidarizează în curînd de Bogdan și devin credincioși noului rege angevin. În 1349, voievodul Iuga, împreună cu delegatul comitelui, prezidează ședința cnejilor din Maramureș, iar în 1353 fiii lui primesc ca donație regală ¹⁸¹ partea de nord a domeniului Cuhea (fără această localitate), pe care l-au stăpînit mai înainte.

¹⁷³ „Montem Wegsaghauasa alio nomine Nedale nominatum“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 67, doc. 36 din 1373).

¹⁷⁴ Radu Popa, *op. cit.*, p. 514—525).

¹⁷⁵ „În țara Maramureșului se află un sat numit Cuha. Acolo locuia Dragoș, fiul lui Bogdan, împreună cu ai lui. Bogdan se mîndrea că se trage din domnii cei vechi...“ (cf. Miron Costin, *Opere*, ediție critică de P. P. Panaitescu, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 229).

¹⁷⁶ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 30—33, doc. 16 din 1353.

¹⁷⁷ *Istoria României*, vol. II, p. 256.

¹⁷⁸ Voievodul Bogdan atacă moșiile nobilului Ioan Kölcei (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 17, doc. 7).

¹⁷⁹ Ștefan, fiul voievodului Iuga, care s-a alăturat unchiului său Bogdan, între anii 1342 și 1349 a atacat și a devastat moșia nobilului Giula din Giulești (cf. *DIR*, C, *veacul XIV*, vol. IV, p. 501—502, doc. 732 din 1349).

¹⁸⁰ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 17, doc. 7.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 30—33, doc. 16.

Între timp în Moldova s-a organizat o formațiune statală, unde puterea politică se găsea în mîna dinastiei Dragoșștilor. Moldova începe să fie altceva decît o simplă marcă de graniță, guvernată prin dregători ai regatului feudal maghiar. Dependența Moldovei de regatul maghiar în timpul lui Dragoș, al fiului său Sas și apoi al fiului acestuia Balc a întărit asuprirea social-economică și cu aceasta a crescut împotrivirea atît din partea feudaliilor locali, cît și din partea țăranilor ¹⁸².

Voievodul Bogdan, dușman al regalității maghiare din 1343, profitînd de conjunctura politică internațională favorabilă, îndepărtează de la tronul Moldovei pe Balc, credincios regatului ungar, și în 1359 reușește să pună capăt dependenței Moldovei ¹⁸³. La lupta decisivă care s-a terminat cu victoria lui Bogdan, care după unii autori se poate localiza în valea dintre Borșa și Cîrlibaba ¹⁸⁴ și, ca atare, acest loc se poate numi „Posada” Moldovei, de partea regalității au participat mulți cneji și nobili români din Maramureș ¹⁸⁵.

Anul 1359, care a însemnat o cotitură atît de însemnată în istoria Moldovei, constituie un moment important și în istoria Țării Maramureșului. Vechile forme ale feudalismului autohton dispar tot mai repede, se cristalizează diferențierea socială dintre nobilime și țărănime și chiar dintre marea nobilime și pătura cnezială românească. După anul 1359 tot mai dese sînt exemplele cînd urmașii familiilor voievodale, profitînd de meritele lor aduse în războiul purtat împotriva lui Bogdan ¹⁸⁶, subjugă satele și măresc rezerva lor seniorală. Documentele contemporane prezintă nobilimea română ca stăpîni a mai multor iobagi ¹⁸⁷. În 1361 fiii lui Locovoi primesc jumătatea moșiei românești Ozon ¹⁸⁸, situată în Valea Cosăului. Membrii familiei Stăneștilor, de viță voievodală, primesc dreptul de cnezat în mai multe sate din fostul ocol al Săpînței. Ei își întăresc prin donație regală rezerve seniorale („uricuri”) în Valea Săpînței și Valea Ronei și devin proprietarii posesiunii românești Subcetate ¹⁸⁹.

¹⁸² *Istoria României*, vol. II, p. 168.

¹⁸³ *Ibidem*, p. 170; Ștefan Ștefănescu, *Intemeierea Moldovei...*, p. 51.

¹⁸⁴ A. I. Filipașcu, *Voievodatul Maramureșului...*, p. 28.

¹⁸⁵ Balc, Drag și Ștefan, fiii voievodului Sas din dinastia Dragoșștilor, Dragomir și fiul său Ioan, Dragoș, fiul lui Giula din Giulești, Stan, fiul lui Petru din Săpînța, Gerheș din Sărăsău, Vanciuc din Oncești, fiii cnezului Locovoi din Cosău, fiii voievodului Iuga din neamul Bogdăneștilor (cf. A. I. Filipașcu, *Istoria Maramureșului...*, p. 52—53).

¹⁸⁶ La 20 martie 1360, Dragoș, fiul lui Giula din familia Giuleștenilor — cel atacat după 1343 de Ștefan, fiul lui Iuga, pe atunci asociatul lui Bogdan —, primește ca donație regală nouă (*nova donatio*) sate din Valea Marci, „pentru slujbele dovedite în cele mai multe treburi și războaie ale noastre, încredințate și date în seama lui și mai cu osebire în reazăzarea țării noastre a Moldovei” („restauracione terrae nostrae Moldauanae...”) (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 37, doc. 19; *Istoria României*, vol. II, p. 170).

¹⁸⁷ În 1383, fiii voievodului Stanislau, nobili români din Dolka, sînt domni asupra mai multor iobagi români (iobagiones predictorum olachorum nostrum) (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 78, doc. 46).

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 50, doc. 24.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 41—42, doc. 20 din 1360.

Voievodul Ioan din neamul Bogdăneștilor obține o donație regală pentru partea de nord a fostului domeniu din Cuhea. Reședința și centrul moșiei (*caput bonorum*) devine satul Rozavlea, numit satul voievodului Ioan (*villa Iohannis woyvode*)¹⁹⁰, unde exista și o cetate. Prin încuscrirea voievodului Ioan cu nobilul român Ioan din Dolha, acest domeniu va fi stăpînit de Dolheșteni.

Cea mai strălucită ascensiune pe scara ierarhiei din statul feudal ungar au avut membrii familiei Dragoșeștilor. După victoria voievodului Bogdan, fiii voievodului Sas sînt goniți din Moldova, însă pentru fidelitatea lor primesc numeroase donații din partea regelui Ludovic de Anjou.

În primul rînd, ca și ceilalți nobili români de viță voievodală, Dragoșeștii își întăresc poziția lor în moșia lor originară, în ocolul Bedeu. Dragoșeștii, în primul rînd fiii lui Drag, fratele lui Dragoș, vor fi cnejii, mai tîrziu stăpîinii feudali în satele ocolului Bedeu, la Peri, Bedeu, Tărășău, Crivici și alte sate.

În Valea Tisei superioare, în continuarea estică a uricului lor din Bedeu, Dragoșeștii, fiii lui Sas formează un mare alodiu feudal într-o regiune relativ rar populată, cu centrele la Bocicoiu, Lunca și Pietroasa (Drahova), unde ei așază mai ales iobagi ruteni.

Drept răsplată pentru avuțiile pierdute în Moldova, Balc, fiul lui Sas, primește în anul 1365 domeniul Cuhea, confiscat de la voievodul Bogdan. În acest an, domeniul Cuhea se compunea din satele Ieud, Bocicăiel, cele două Vișuri (cel de Jos și cel de Sus), Moisei, Borșa și cele două Săliști (Bîleni și Nistorești)¹⁹¹.

*

Dualismul administrației feudale, atît de caracteristică pentru Maramureș, s-a menținut și după campania purtată împotriva Moldovei, stăpînită de Bogdan. În anul 1349 comitele secuilor și al Maramureșului a fost puternicul baron maghiar Andrei Laczk, iar voievodul românilor, precum am văzut, a fost Iuga din familia Bogdăneștilor. În anii 1361—1362, comitele Maramureșului, al Sătmăruului și al Ugocei a fost Benedict Himfy, deposedorul cnejilor români bănățeni, comandantul oștilor maghiare în campania purtată împotriva lui Vlaicu-Vodă¹⁹², iar voievodul românilor, după toate pro-

¹⁹⁰ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 66, doc. 36 din 1373.

¹⁹¹ „Possessionem Kuhnja vocatum in terra nostra Maramorusiensi habitum cum alys villis Iood, Bachkow, Kethvyssou, Moyse, Bors et Keethzeleste vocatis in eadem terra Maramorisi vocatis a Bokdan woyvoda et suis filys, nostris videlicet infidelibus notorys... in pretactum terram nostram Moldovanam clandestine recedentes“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 56—58, doc. 29).

¹⁹² Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Uidinului)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I, București, Edit. Academiei, 1956, p. 7—59, în special p. 57—59.

habilitățile, a fost Dragoș¹⁹³ din familia Giuleștilor. Pe baza documentului din 20 martie 1360 analizat mai sus, se poate presupune că Dragoș, fiul lui Giula, a obținut în campania regală purtată împotriva lui Bogdan „merite” în calitate de voievod al românilor din Maramureș. În 1368, în funcția de comite al Maramureșului documentele îl menționează pe Simion, fiul lui Mauriciu¹⁹⁴, puternic feudal maghiar, cu întinse moșii în nordul Transilvaniei, probabil urmașul primului comite amintit în 1303.

Nobilii din Maramureș, în frunte cu voievodul românilor, participă activ la multe dintre războaiele purtate de Ludovic și de urmașii lui. În campania pornită împotriva ereticilor patareni din Bosnia a participat românul Petru (*Petrus fidelis olachy nostri*) din neamul Stăneștilor și fiii voievodului Iuga¹⁹⁵. În războiul din 1360 purtat împotriva litvanilor s-au remarcat prin vitejia lor Drag și Ioan, fiii lui Sas din neamul Dragoșeștilor, și Ștefan, fiul voievodului Iuga¹⁹⁶.

*

Sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, marcate prin apogeul puterii maramureșene a Dragoșeștilor, constituie o perioadă deosebit de importantă pentru istoria Maramureșului. În această perioadă, atât funcția de comite, cât și cea de voievod al românilor din Maramureș va fi deținută de fiii lui Sas-Vodă. Prin urmare, întreaga putere politică și militară din acest comitat va fi concentrată în mâna unor feudali români.

În anul 1378, Drag din Bedeu, fiul lui Sas, este menționat în funcția de comite al Maramureșului și al Sătmăruului, iar fratele său Balc este amintit drept voievodul românilor „militari”¹⁹⁷. Românul Drag a mai fost în acești ani comitele comitatului Ugocea. În anul 1379 comitele Drag și fratele lui Ioan Valahul posedau cetatea și domeniul Nyaláb din acest comitat¹⁹⁸. Fiii voievodului Sas poartă funcții înalte sub domnia regelui Sigismund de Luxemburg; în 1389 Drag a fost comitele secuilor¹⁹⁹, în 1390 se pomenește de magistrul (= comitele) Drag și de voievodul Balc²⁰⁰, iar în anul 1397 voievodul (sic!) Drag este comitele Maramureșului, iar Balc este numit voie-

¹⁹³ „Dragus Olachus et Magister Benedicto filio de Hem comiti de Maramorosyo et de Hugacz” (cf. *Doc. Val.*, p. 156—157, doc. 148).

¹⁹⁴ „Magistro Symoni filio Mauricy comiti nostre Maramorosiensi” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 62, doc. 33).

¹⁹⁵ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 42—44, doc. 21, și p. 44—46, doc. 22, ambele din anul 1360.

¹⁹⁶ „Fily Zaaz olachy in regnum nostrum Ruscie, quod per Lithvanos tunc turbalator” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 82, doc. 50).

¹⁹⁷ „Balk wayuoda olachorum militis et Drag fratris sui comitis Zathmariensem et Maramorisiensem” (cf. *Doc. Val.*, p. 279—280, doc. 245).

¹⁹⁸ Komáromy András, *Nyalábvár...*, p. 503—504.

¹⁹⁹ „Dragh comitis siculorum” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 89, doc. 53).

²⁰⁰ „Magistro Dragh et Balk voyvoda” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 107, doc. 67).

vod²⁰¹. În 1404 oștirile vitejilor români formau o banderie, numite în textele vechi românești „stegariu“, aflată sub comanda voievodului Balc²⁰². În 1412 Drag este din nou numit comitele secuilor²⁰³. La sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul celui următor, întreaga stăpânire politică, administrativă și militară din Maramureș și asupra unor întinse teritorii din nordul Transilvaniei (Sătmăr și Ugocea), precum și în Secuime, era în mâna feudalilor români din dinastia Dragoșștilor.

Dragoșștii, fiind dregătorii supremi ai Maramureșului, acaparează teritoriul întinse din posesiunile și veniturile regale, pînă acum administrate de comiți unguri. În 1373, Dragoșștii, pe lîngă domeniul Cuhea, au posedat mai multe sate din Valea Tisei, anume Biserica Albă, Buștina (Botzafalva), punct de vamă a sării transportate pe Tisa²⁰⁴. În anul 1389, Drag, comitele secuilor, a avut în posesiune lui nobiliară orașul Cîmpulung, Taras (Taraz), Teceul Mic și Mare (Kis Techeu, Nog Techeu) și Talabor (Thalabar), toate situate în apropierea Bedeului²⁰⁵. În 1390 voievodul Balc stăpînea Ocnele Hustului (Huztokna), pînă atunci posesiune regală²⁰⁶. În 1398 comitele Drag și voievodul Balc stăpînesc împreună orașele regale Hust și Sighet²⁰⁷.

În această perioadă analizată mai sus nu numai puterea politică și militară, dar și cea economică din Maramureș era integral în mâna feudalilor români din Maramureș. Pe lîngă ocoalele românești administrate și pînă acum de feudali autohtoni, Dragoșștii au pus mîna atît pe domeniile regale și ale comitelui (domeniul Hust, venitul de la vama sării), cît și pe orașele din valea Tisei.

*

Schimbările politice și administrative survenite în viața Maramureșului după anul 1359 s-au reflectat adînc și în viața socială din acest comitat. Începînd cu emiterea decretului regal din 1351, dar mai ales după apariția actului dat de rege la 28 iunie 1366, care face o distincție clară între cnejii recunoscuți prin hrisov regal și cnejii comuni²⁰⁸, funcția de cnez a

²⁰¹ „Dragh Voyvoda comes Maramorisio... [et] Balk Voyvodae“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 114—115, doc. 65). Din acest document reiese că Drag, deși era comite, în vorbirea curentă se numea voievod.

²⁰² „Tandem banderia erigendo.. condam Balk woyvode“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 128, doc. 73).

²⁰³ „Magnifici viri domini Drag tunc comitis Siculorum“ (cf. *Ub.*, vol. III, p. 531, doc. 1681).

²⁰⁴ „Possessionum Kuhnja vocata et ad eam pertinentium, item Bochkoy, Feyerghaz, Tharaz et Botzafalva vocatum in comitatu Maramorosiensi existencium“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 65, doc. 36).

²⁰⁵ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 89, doc. 53.

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 100—101, doc. 59.

²⁰⁷ „Possessiones nostrae regales Huzth et Zygeth“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 114—115, doc. 65).

²⁰⁸ Maria Holban, *Deposedări...*, p. 157—158.

dispărut. După 1366, fosta pătură cnezială — în majoritate de viță voievodală, ale cărei posesiuni au fost întărite de hrisoave regale — se transformă într-o pătură de nobili („nemeși“). Tendința de emancipare socială a unor orășeni bogați duce la cazuri de încuscrire între nobilimea românească și locuitorii orașelor Baia Mare, Baia Sprie, precum și cei din așezările oaspeților din Valea Tisei ²⁰⁹.

Înglobarea clasei feudale românești de viță cnezială și voievodală din Maramureș în clasa nobililor maghiari a avut serioase repercusiuni asupra limbii și religiei adoptate de aceștia. În vorbirea curentă se folosește în continuare limba română, însă în viața publică, pe lângă cea latină, se răspîndește și limba maghiară. După ce cnejii români devin nobili regali, ei primesc un nume maghiar după localitatea lor de origine, însă în documentele interne apar în continuare și cu nume românești ²¹⁰. Această uzanță a dus la apariția denumirilor duble, ca Petrovan-Petrovay, Bedeanu-Bedey, Birsan-Barczánfalvy. Documentele au păstrat câteva exemple interesante despre traducerea numelor. Nobilul Alb se va numi Fejyr (magh. *fehér* „alb“), din care s-a format numele satului Ferești ²¹¹. Aproape toate documentele emise de organele statului feudal ungar redau în forma tradusă în limba maghiară majoritatea numirilor topice românești. Astfel Apa Morii va fi Malomvize, Răchitiș = Rekegyebokor, Rîul Amara = Kesserewpathakawyz, Rîul Repedea = fluvium Sebuspatak ²¹², același fenomen existînd și în cazul numirilor de munți: Tibles = Zepleshauasa, Ignăteasa = Ignathauasa ²¹³. Numai în rare cazuri apar și formele românești a topicelor de munți: Formoz alio nomine Zephavas, Petrooz, Alpine Krazna, Stelhavasa ²¹⁴.

Ocolul cnezial se transformă în organizație teritorială a micilor nobili. În epoca feudală au existat în Maramureș patru ierașuri (ocoale), numite uneori și vidic: Ierașul de Sus (Valea Izei și a Vișeului), Ierașul Casău (Valea Coșăului și a Marei), Ierașul Sighetului (Valea Tisei Superioare) și Ierașul de Jos (Valea Tisei inferioare între Teceu și Hust). Regiunea muntoasă din nordul Maramureșului, locuită în majoritate de ruteni, era cuprinsă în Ierașul Verhovina. În fruntea ierașului era un dregător militar numit voievod, mai tîrziu intitulat căpitan sau hotnog, și unul financiar, numit crainic. Crainicul era ales de obștea nobililor dintr-un ocol. În unele regiuni din Transilvania unde s-a menținut funcția de voievod, crainicul era perceptorul birurilor regale ²¹⁵. În Maramureș și în nordul Transilvaniei, funcția

²⁰⁹ Una dintre nepoatele voievodului Iuga se căsătorește cu magistrul Petru, notarul orașului Baia-Sprie (Magistro Petro notario civium medy montis). Astfel acest notar devine proprietar nobiliar în Maramureș (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 85, doc. 51 din 1385).

²¹⁰ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 33, doc. 16.

²¹¹ *Ibidem*, p. 51.

²¹² *DIR, C, veacul XIV*, vol. III, p. 402—403, doc. 311 din 1336.

²¹³ *Doc. Ual.*, p. 249, doc. 204 din 1373.

²¹⁴ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 123, doc. 71 din 1402.

²¹⁵ Silviu Dragomir, *Cîteva urme ale organizației de stat slavo-române*, în „Dacoromania“ I (1920—1921), p. 150—153.

crainicului s-a păstrat în câteva nume de sate²¹⁶ și în textele unor scrisori vechi românești²¹⁷, însă în curînd termenul va fi înlocuit, mai ales în actele oficiale, cu cel al juratului. Soborurile cneziale se transformă după 1366 în congregația nobiliară din comitatul Maramureșului²¹⁸. Problemele comitatului sînt rezolvate de juzii nobililor din cele patru ocoale existente. În 1381 un document maramureșan va fi emis de vicecomitele Bancu de Sărăsău în persoana voievodului Baliță (Balc), precum și de cei patru jurați (*judices nobilium comitatus*), și anume de Cîndea din Virișmort (Kende de Wereshmarth), care reprezenta Ierașul Sighet, Petru din Crăciunești (Petrus de Karachonfalva) din Ierașul de Sus, Dragomer din Giulești (de Gywlafalva), Cosău și Ladislau fiul lui Drag din Bedeu (Ladislaus filius Drag de Bedewhaza), care reprezentau obștea nobililor din Ierașul de Jos²¹⁹. Judecătorii sau jurații teritoriali²²⁰, numiți mai tîrziu cu termenii maghiari nemeșbirău sau solgabirău²²¹, erau aleși din rîndul nobililor mai înstăriți.

Unitatea majoră care s-a suprapus peste organizațiile teritoriale ale ocoalelor este comitatul, numit în textele vechi „varmeghie”. Congregațiile obștii nobiliare din toate ocoalele țin în continuare ședințele la Sighet, prezidate de voievod și asistate de comite. Ulterior rolul voievodului va fi preluat de vicecomite²²², ales de congregația nobililor, care conducea efectiv treburile Maramureșului, comitele²²³ fiind în general absent. Se pare că Balc a fost ultimul voievod al românilor din Maramureș. Acest termen se mai menține în oștire, însă și aici va fi înlocuit cu termenul de căpitan²²⁴. Această amintire a feudalismului băstinaș românesc s-a păstrat în unele nume de familii, cum este cazul familiei Vaida din Rozavlea²²⁵.

*

Religia ortodoxă și limba cultă slavonă au caracterizat feudalismul autohton, iar religia catolică și limba latină vor pătrunde în Maramureș o dată cu feudalismului ungăr.

²¹⁶ Karaynukfalva, cf. *Doc Ual.*, p. 423, doc. 375 din 1391 și Crăinicești (Karaynokháza) (cf. N. Drăganu, *op. cit.*, p. 241).

²¹⁷ Cozma și Macsin crainicul (cf. A. Rosetti, *op. cit.*, vol. III, p. 16 din 1602—1617).

²¹⁸ „Congregatione nostra generale universitas nobilium dicti comitatus... prope civitatem Zygeth vocatum” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 154, doc. 86 din 1408).

²¹⁹ Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 85, doc. 51 din 1381.

²²⁰ „Byltă Toma juratul din Maramureș din Vidicul de Sus” (cf. A. Rosetti, *op. cit.*, vol. III, p. 15); „Eraș jurat Balc Mihaiu din Eud” (J. Bîrlea, *op. cit.*, p. 57); „Al Erașul[ui] de Sus g[i]urat Patrovan Ilies” (cf. I. Bîrlea, *op. cit.*, p. 36).

²²¹ „Solgabirău Magheri Laslo ot Secu” (cf. I. Bîrlea, *op. cit.*, p. 40).

²²² În terminologia locală numit vițespan, de ex. Radul, vicespan al Maramureșului (cf. A. Petrov, Древнейшие Чрамоты Карпатско Русской церкви 1391—1490, Praga, 1930, p. 107).

²²³ Comitele de maramureșeni a fost numit fișpan (= főispán): „Fișpan Ferenți de Buda, șpan de varmeghie” (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 40).

²²⁴ Petrovay Gy., *Máramaros...*, p. 622.

²²⁵ A. Történelmi Társaság máramarosí kirándulása (Excursia Societății de istorie în Maramureș), în „Századok”, 1889, p. 28.

Preoții români se recrutau mai ales din rîndul cnejilor ; țărani erau datori să le plătească o cotă-parte din produse. Documentele din secolul al XIV-lea amintesc numele preotului Miroslav (*Miroslav presbytero*)²²⁶ din familia Giuleștilor sau pe popa Vlahta din Apșa, nepotul voievodului Silvestru²²⁷. Multe familii nobiliare primesc numele de Pop sau Pap. Bisericele se construiau, după „obiceiul românilor“ (*more walachorum*), din lemn, cum a fost biserica din Rozavlea²²⁸. În 1513 documentele amintesc și la Ruscova de o biserică românească²²⁹. Pe lângă bisericile catolice, și feudații români construiesc, sub influența arhitecturii în orașele maramureșene din valea Tisei, mai ales în centre de domenii (Cuhea, Giulești, Bîrsana, Biserica Albă etc.), biserici de piatră²³⁰. Nobilii români, deși începînd cu secolul al XV-lea adoptă în multe cazuri religia catolică, apoi cea calvină, sprijină activitatea călugărilor ortodocși din Maramureș²³¹. Biserica ortodoxă a păstrat fidel organizația teritorială arhaică, cele patru protopopiate maramureșene corespunzînd celor patru ierașuri existente²³². În secolele XIV—XVII hotărîrile soboarelor dintr-un protopopiat aveau validitate numai dacă se țineau în prezența dregătorilor din ieraș și din comitat²³³. În soborul general al preoților ortodocși se alegea vlădica Maramureșului²³⁴. Mai tîrziu, după ce Dragoșștii din Bedeu devin cei mai puternici feudali din Maramureș, mănăstirea ortodoxă din Peri, aflată lângă Bedeu, în „uricul“ lor, devine reședința vlădiciei maramureșene. Egumenul mănăstirii Sf. Mihail din Peri avea drept de stavropighie (supremație cvasiepiscopală), iar ulterior această funcție se va transforma în vlădicie²³⁵. Pe lângă feudele sale proprii, episcopul român obliga fiecare obște sătească să-i dea piei de miei, ceară și alte produse, iar mai tîrziu și bani²³⁶. Vlădica prezida împreună cu voievozii, apoi cu dregătorii comitatului, soboarele preoților români. În Maramureș existau mai multe mănăstiri ortodoxe (Șieu, Budești, Biserica Albă, Ieud, Sîrbi, Rona, Bîrsana, Cuhea etc.), care aveau menirea de a pregăti preoți, dascăli și dieci

²²⁶ Amintit sub forma de „Irușlo Sacerdos“ (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 61, doc. 32 din 1368, și p. 62—63, doc. 33).

²²⁷ A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, p. 40.

²²⁸ „Capella lignea more walachorum“ (cf. Entz Géza, *Mittelalterliche rumänische Holzkirchen in Siebenbürgen*, în *Omagiu lui Gheorghe Oprescu*, București, Edit. Academiei, p. 168).

²²⁹ „Capella lignea walachorum...“ (cf. Entz Géza, *op. cit.*, p. 168).

²³⁰ Radu Popa, *op. cit.*, p. 521 și 525.

²³¹ Nobilul Petrovan (Petrovay), lângă rîul Repedea, donează o delniță de fin unor călugări ortodocși.

²³² De ex. „Popa Vasile ot Hozavle“ (Rozavlea) a fost protopopul Ierașului de Sus (cf. I. Bîrlea, *op. cit.*, p. 40).

²³³ A. Cziple, *Documente...*, p. 17.

²³⁴ Ioan Lupaș, *Din trecutul românilor maramureșeni*, în „Graiul românesc“, I (1927), p. 82.

²³⁵ A. Cziple, *Documente...*, p. 138.

²³⁶ În 1635 fiecare biserică dădea vlădiciei piei de animale, ceară și bani (cf. Komáromy András, *Máramaros...*, p. 162).

pentru a satisface necesitățile populației autohtone²³⁷. Unele dintre aceste mănăstiri ortodoxe sînt amintite în documentele secolelor XIV—XV²³⁸.

Parohii catolice s-au înființat numai în așezările coloniștilor, la Hust, Visc, Teceu, Cîmpulung și Sighet. Preoții catolici, cunoscători ai limbii oficiale latine, jucasu un important rol în viața juridică a comitatului. Plebanul bisericii parohiale din Sighet²³⁹ era deseori „secretarul” ședințelor cneziale ținute la Sighet²⁴⁰. Pentru a răspîndi religia catolică și în sînul populației românești, la Rimetea se înființează în 1363 o mănăstire a călugărilor din ordinul paulinilor, care va fi înzestrată cu moșii.

Profitînd de înaltele dregătorii ce le-au fost încredințate, Dragoșștii devin mari proprietari feudali și în nordul Transilvaniei. Deși stăpînirea feudalilor români n-a schimbat radical situația socială a iobagilor din aceste ținuturi, dominația feudalilor de viță voievodală a avut o înrîurire pozitivă asupra vieții religioase și culturale a românilor.

În 1365 Ștefan, fiul lui Sas-Vodă, primește ca donație regală domeniul Ciceu și Unguraș²⁴¹. Fiii lui Dragomir din Giulești primesc în 1367 cetatea Chioar, domeniu care ajunge prin încuscrire în mîna Dragoșștilor. Frații Drag și Balc posedă în 1378 Chioarul și domeniul Arded²⁴². Strănepotul lui Drag, Bartolomeu Drágffy, va ajunge voievodul Transilvaniei (1493—1499) și cuscru lui Ștefan cel Mare. Dragfiștii au fost în secolele XV—XVI cei mai puternici feudali din nordul Transilvaniei; deseori au reunit în mîna lor titlul de comite al Maramureșului, Ugocei, Sătmărulei, Crasnei și Solnocului, fiind domnii de pămînt ai Chioarului, ai Văii Rodnei, ai Ciceului, ai Ungurașului, ai Ardedului, ai Cehului Silvaniei. Puțini nobili maghiari îi întrec în avere, putere și importanță în cadrul întregului regat ungar.

După ce nobilii din familia Dragoșștilor și-au extins puterea economică și politică asupra mai multor sate românești din nordul Transilvaniei, ei întăresc dominația bisericească a mănăstirii Peri și în aceste regiuni. Voievodul Balc și magistrul Drag (*Uajvoda Balicza et Drag Mester*) au obținut în 1391 de la patriarhul Antonie din Constantinopol ca egumenul Pahonie din Peri să aibă drept de exarh și în nordul Transilvaniei²⁴³. Totodată, lui Pahonie i se încredințează administrarea bisericii din Halici pînă ce patriarhul va trimite acolo un alt arhiereu²⁴⁴. Jurisdicția egumenului din Peri cuprindea Maramureșul și nordul Transilvaniei, prin urmare dieceza lui aco-

²³⁷ P. P. Panaitescu, *Inceputurile...*, p. 84—85.

²³⁸ „Monasterium Kohnya monostora” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 177, doc. din 1411).

²³⁹ „Dominus Benedictus rector Ecclesiae de Zygeth” (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 23, doc. 12 din 1346).

²⁴⁰ În 1353, la introducerea fiilor lui Iuga în posesiunea moșiei Cuhea participă și plebanul Mihai din Sighet („Mychaelem sacerdotem magistrum altaris sancti Emerici”) (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 30—31, doc. 16 din 1353).

²⁴¹ A. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, p. 55.

²⁴² „Balk... et Drag... castrum suum Kwar in comitatu de Zolnoc existens... [et] districtu Erdewd” (cf. *Doc. Val.*, p. 270—280, doc. 249 din 1378).

²⁴³ Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 82—83; N. Iorga, *Scrisori și inscripții...*, p. XLI.

²⁴⁴ *Doc. Val.*, p. 420.

perea aproape întregul teritoriu al dialectului rotacizant din Transilvania²⁴⁵. Călugării mănăstirii Peri se recrutau și din elemente provenind din nordul Transilvaniei, cum a fost Simion Sălăgeanul (*religiosus frater... Kalugyr*) în 1459²⁴⁶ și în secolele XVII—XVIII vlădicii maramureșeni sînt exarhii protopopiatelor românești nord-transilvăneni²⁴⁷ și în mod obișnuit sfințesc preoți în Ardealul de sus²⁴⁸.

În urma ascensiunii familiei Dragoșeștilor, românii din nordul Transilvaniei și din Maramureș se află deseori sub o unică conducere administrativă, politică și religioasă.

Mulți nobili maramureșeni, profitînd de situația lor privilegiată, trec în nordul Transilvaniei și ocupă acolo diferite funcții. În 1598 nobilul Stoica Iuga din Maramureș era cnezul comunei Stoiceni din Țara Lăpușului, iar în anul 1553 cnezul satului Suciu era nobilul Andreica din Vișeu²⁴⁹. Dintre maramureșenii veniți în Transilvania, mulți au primit numele de Maroșan sau Mureșan. O spiță a urmașilor voievodului Balc, nobilii Chindriș, așezîndu-se în regiunea Năsăudului, primesc numele de Mureșianu. Din rîndul acestei familii mulți devin cărturari de seamă, de exemplu Iacob, Andrei și Aurel Mureșianu.

Mulți transilvăneni, mai ales dascăli, se așază în Maramureș²⁵⁰. Maramureșul a continuat să întrețină relații economice, politice, culturale și familiale cu Moldova²⁵¹. Mulți călugări moldoveni au venit în mănăstirile maramureșene, unele dintre ele fiind chiar afiliate unor episcopii din Moldova²⁵². Pentru necesități culturale, maramureșenii (moroșenii) cumpără deseori cărți din Moldova²⁵³. Relații culturale se întrețineau chiar și cu Țara Românească²⁵⁴.

*

²⁴⁵ Următoarele protopopiate ortodoxe din nordul Transilvaniei erau subordonate egumenului din mănăstirea Peri: Sălaj (Zilágysag), Medieș (Megyesálja), Ciceu (Chicho), Unguraș (Balvanus), Valea Almașului (Almazigy), Ugocea (Ugotsa) și Valea Bîrjabei (Berzava) (cf. *Doc. Val.*, p. 418—420, doc. 371 din 1391).

²⁴⁶ N. Iorga, *Scrisori și inscripții...*, p. XLII.

²⁴⁷ Vlădica Stoica avea titlul de „Pravoslavnic episcop maramurăsan, exarh al stavropighiei patriarhești a Țarigradului” (cf. N. Iorga, *Ceva despre episcopul maramurăsan Ioșif Stoica*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom. 33 Mem. Sect. Ist., București, 1916, p. 4).

²⁴⁸ Vlădica Dosoftei hirotonea și la începutul secolului al XVIII-lea preoți ortodocși români pentru Bihor și Ardeal (cf. Ioan Lupăș, *op. cit.*, p. 83).

²⁴⁹ Tiberiu Morariu, *Emigrări maramureșene în Transilvania*, în „Transilvania”, 75 (1944), nr. 8—9 (aug.-sept.), p. 668.

²⁵⁰ „Toma Horoba, carea iaste de ne[am] din Ardelu...”, iară acum fiind lăcuietoriu în varmeghie” (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 116).

²⁵¹ Tiberiu Morariu, *Maramureșul în organismul etnic și politic al Țării Românești*, în „Buletinul Societății române de geografie”, XL, 1941, p. 24—26.

²⁵² „Monah Tanase... din Țara Moldovi” trăia la mănăstirea Giulești din „Țaria Maramurăș” (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 134).

²⁵³ Un maramureșan cumpără un catavasier „anume din Ieaș pe bani moldovenești doi lei” (cf. V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 37).

²⁵⁴ Pe o carte păstrată la biserica din Dragomirești este notată inscripția „Nicolai Dasca[lu]lui din Țara Muntenescu” (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 95).

În secolele XV—XVI se cristalizează definitiv societatea feudală românească din Maramureș. Din rîndul mai multor familii de viță voievodală, numai Dragoșești se ridică la rangul marilor feudali. Este caracteristic pentru situația din Maramureș evoluția diferită a urmașilor fraților Drag și Balc. Urmașii voievodului Balc vor fi mici nobili în ocolul Cuhea, iar fiii comitelui Drag devin mari proprietari. Fiul lui Drag, Gheorghe Drágffy, avea reședința la Lunca Pietroasă, situată în rezerva seniorală din valea Tisei. Nepotul lui Drag, Nicolae Drágffy, părăsește Maramureșul și își mută reședința nobiliară la Beltiug, lîngă Arded. Dintre urmașii celorlalte familii voievodale, numai fiii voievodului Seneslau din Dolha se vor ridica la rangul nobililor de avere mijlocie. Rezerva seniorală și sesiile iobăgești ale familiei Dolhay se găseau în primul rînd în domeniul de jos al Cuhei.

Majoritatea micilor nobili români din Maramureș se trag din familii voievodale²⁵⁵. Mica nobilime română — „nemeșigul în Maramureș”²⁵⁶ — avea în general o singură gospodărie, în cazuri mai rare 2—3 „porți” iobăgești. Mica nobilime avea deseori procese de hotar cu orașele regale²⁵⁷. Pe domeniile regale, în primul rînd în domeniul Hustului și în regiunea salinelor, trăiau iobagi regali și tăietori de sare²⁵⁸.

În timpul răscoalei țărănești din 1514, mica nobilime românească din Maramureș s-a alăturat țăranilor și a luptat împotriva feudalilor unguri și împotriva marilor nobili maramureșeni maghiarizați²⁵⁹. Pe de altă parte, Ioan Drágffy devine în 1514 unul dintre comandanții nobilimii, în timp ce țăranii din Valea Rodnei îi devastează moșiile²⁶⁰. După înăbușirea răscoalei, micii nobili maramureșeni au fost judecați și pedepsiți „pentru că au ținut partea țăranimii” (*partem rusticorum tenuissent*)²⁶¹.

²⁵⁵ Fărîmîțarea marii proprietăți boierești și „răzășirea” unor boieri se observa și în Moldova (cf. Constantin Cihodaru, *Cîteva constatări în legătură cu proprietatea feudală și situația țăranimii din Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în „Studii și cercetări științifice, seria Istorie, Iași, an. XII, 1961, fasc. 1, p. 31—66).

²⁵⁶ „Cinstiți boieri nemniș[i]”, adică „nemeșimea” din Maramureș (cf. Ioan Bîrlea, *op. cit.*, p. 14 și 65).

²⁵⁷ În 1383 a avut loc un proces între orașenii din Cîmpulung (judex ac universi cives ac hospites de Longo Pratho) și nobilii români din Sărășău (cf. *Doc. Val.*, p. 315).

²⁵⁸ În 1498 tăietorii de sare, „svagăii” (*incisores salinum*) din Maramureș cer respectarea drepturilor (cf. Alexandru Doboși, *Exploatarea ocnelor de sare în Transilvania în evul mediu (secolele XI—XVI)*, în „Studii și cercetări de istorie medic, II (1951), nr. 1, p. 135).

²⁵⁹ Conflicte între mica nobilime maramureșeană și marii dregători feudali au fost și pînă în anul 1514. În 1390 a avut loc un proces între fiii lui Dobrișlău Albul (filiorum Feyer Dobrișlaw) purtat contra fraților Balc și Drag (Magistro Dragh et Balk voyvode) (cf. Ioan Mihályi, *op. cit.*, p. 104, doc. 61).

²⁶⁰ Sabin Belu, *Despre participarea orașenilor din Transilvania la răscoala populară din 1514*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, București, Edit. Academici, p. 685—689.

²⁶¹ *Istoria României*, II, p. 607—608.

Situația socială din Maramureș este bine ilustrată de conscripția efectuată nu mult după anul 1526²⁶². La această dată, cele 943 de porți din comitatul Maramureș erau în mîna a 171 de nobili. Majoritatea micilor nobili români — Balea, Banc, Bedeoan, Bențea, Bilkey, Bîlea, Bîrsănescu, Bud, Bufta, Cioban, Cozma, Crăciun, Feir, Fița, Gorzo, Ivanciuc, Iurca, Iuga, Lad, Leordean, Lipcsey, Man, Mareș, Mircea, Nan, Nemiș, Orda, Pap, Perșe, Petrovan, Rad, Rednci, Roman, Șandrin, Stan, Steț, Stoica, Turcus, Ungur etc. — aveau 1—2 sesii. Cei mai bogați posesori erau: regele cu 345 de gospodării, văduva lui Gaspar Drágffy cu 54 de gospodării, Imbrea Dolhay cu 63 de gospodării și Gheorghe Dolhay cu 30 de gospodării. Relativ de puțini iobagi dispuneau călugării catolici din Rimetea cu 5 gospodării și călugării din Peri cu 4 gospodării.

Mai tirziu, marile domenii feudale, mai ales cele regale, slăbesc și mai mult și se întărește caracterul mic nobiliar al Maramureșului²⁶³. Majoritatea micilor nobili români, deși aveau „papchiroș de piele de oaie sau de cîne“ (hrisov regal scris pe pergament), a trăit în cursul secolelor următoare după felul de viață al țăranilor. Situația socială cea mai apropiată de cea a nemeșilor români din Maramureș au avut-o boierii din Țara Făgărașului.

²⁶² Acsády Ignác, *A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után* (Nobilimea maghiară și posesiile ei după catastrofa de la Mohaci), Budapesta, 1890, p. 29—31.

²⁶³ Alexandru Filipașcu, *Înstrăinarea unor familii și averi maramureșene prin înscrisirea cu străinii* (cu tabele genealogice), în „Transilvania“, 73 (1942), nr. 10, p. 744.